

03 Mart 2019

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

آملی، حیدرین علی (۷۲۰-۷۸۲ق)

۱. أنوار الحقيقة وأطوار الطريقه وأسرار الشريعة، تحقيق

سيدمحسن موسوی تبریزی، قم: نور علی نور، ۱۳۸۲، ۸۷۲ص،
وزیری.

- شرح رساله‌ای در اعتقادات و احکام و عرفان است که در
آن سعی شده بین احکام اعتقادی و فقهی و عرفانی، اتحاد و
وحدت برقرار شود.

● فهرست

في بيان الشريعة و الطريقة والحقيقة، وبيان أنها أسماء مترادفة صادقة
على حقيقة واحدة باعتبارات مختلفة: ۱۰، أما الوجه الاول: ۱۷، الذي
في تعريفها وتحقيقتها وبيان اتحادها ووحدها: ۱۷، تعريف الشريعة و
الطريقة والحقيقة: ۱۷، في بيان حقيقة الشريعة و الطريقة والحقيقة: ۲۵،
في معنى النبوة والرسالة والولاية: ۲۶، عدم الخلاف بين الانبياء: ۳۳،
الدين في الكل واحد، والخلاف كان في الأحكام: ۳۴، حقائق الأشياء
وماهياتها ليست مجعولة: ۳۶، في أن جعل هل يتعلّق بالوجود أو
الماهية: ۳۷، القول بأن الماهيات مجعولة: ۳۸، القول بأن الماهيات
ليست بجعل الجاعل: ۳۹، الأعيان ثابتات في العلم ومعدومات في
الخارج: ۴۰، الفيض الأقدس والفيض المقدّس: ۴۲، في أن مراتب
الناس منحصرة في الثلاثة: ۵۷، لكل انسان استعداد ولكل استعداد
لسان: ۶۵، في أن كل من الشريعة والطريقة والحقيقة على صراط
مستقيم: ۶۶، في تعريف الشيخ والمرشد: ۶۷، في مراتب العلم
وتعريفه: ۶۸، تعريف اللبّ: ۶۹، في أن الواجب على الانبياء مراعاة
المراتب كلها: ۶۹، في بيان مراتب النور الحسي والعقلي والقدسي: ۷۰.

في ارشاد ابراهيم عليه السلام: ۷۰، في أن احتجاج ابراهيم عليه السلام كان في زمان
نبوته: ۷۱، في بيان العصمة والمعصوم: ۷۲، مقام الفناء في المحبوب
ومحو الاثنيّية وتوحيد الصديقين: ۷۴، في بيان مقام الفناء في
التوحيد، وفناء العارف في المعروف: ۹۲، الوجه الثاني: ۹۹، في بيان أن
أهل الحقيقة هم أعلى مرتبة من أهل الطريقة، وأهل الطريقة من أهل
الشريعة: ۹۹، الطريقة كمال للشريعة، والحقيقة كمال للطريقة: ۹۹، في
أن الخاتم عليه السلام أعظم الانبياء وجامع للكل: ۱۰۰، في بيان المراد من
المشرق والمغرب في حديث النبوي: ۱۰۰، في بيان المراد من المشرق
والمغرب الصوري والمعنوي: ۱۰۲، في أن أهل الشريعة بازاء الفقهاء
و...: ۱۰۷، في حاجة الشرع إلى العقل، وحاجة العقل إلى الشرع: ۱۰۸،
الوجه الثالث: ۱۱۰، في بيان احتياج العقل إلى الشرع، وافتقار الشرع
إليه، وأعضاده كلّ واحد منهما بالآخر: ۱۱۰، في أن ما لا يكون مطابقاً
لعقل الناس أحياناً وظاهراً لا يلزم أن يكون حقاً وصدقاً: ۱۱۳، الشرع
كالروح للعقل كما أن العقل كالبدن للشرع: ۱۱۷، في حاجة الشرع إلى
العقل والعقل إلى الشرع: ۱۱۷، الشرع عقل والعقل شرع: ۱۱۹، إنسانية
الإنسان تكون بالعقل وكمال العقل يكون بالشرع: ۱۲۱، الإنسان
الحقيقي هو الذي يعبد الله سبحانه وتعالى: ۱۲۱، من لم يكن له دين
ليس بإنسان حقيقة: ۱۲۳، الانسان المطلق: ۱۲۵، الموت الارادي:
۱۲۶، الأصل الأول: ۱۲۹، في الضوابط الكلية المقررة بين الأنبياء
والرسل لإرشاد الخلائق وهدايتهم إلى الطريق المستقيم والدين
القيوم: ۱۲۹، في أن غرض الأنبياء وهدفهم إيصال الخلق إلى كمال
المطلوب: ۱۲۹، في أن لكل استعداد خاص: ۱۳۵، في معنى اللطف
الواجب على الله سبحانه وتعالى: ۱۳۶، تكليف كلّ طائفة يكون
بحسبها: ۱۳۸، وجه وصول الانسان إلى مقام إلهي من قبل الله سبحانه:

فرهنگ آثار عرفان اسلامی: راهنمای موضوعات و مضامین، گردآوری سیدرضا باقریان موحد، با همکاری احمد

شاکر نژاد، حسین مرادی: قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۵. ISAM DN. 260931

An Anthology of Philosophy in Persia

VOLUME 4

From the School of Illumination to Philosophical Mysticism

SEYYED HOSSEIN NASR

and

MEHDI AMINRAZAVI

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	162739
Tas. No:	195.563 NASR

I.B.Tauris Publishers
LONDON • NEW YORK
in association with
The Institute of Ismaili Studies
LONDON

2012

25 Ocak 2014

ADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

5

Sayyid Haydar Āmulī

Haydar et-Amuli
080935

The most important figure in the integration of the teachings of Ibn 'Arabī into the Shi'i intellectual world was Sayyid Haydar Āmulī. He was born in Māzandarān in 720/1320 to a distinguished family and it was there that he received his earliest education, as we learn from two autobiographical accounts which he has left us at the beginning of his major Qur'ānic commentary *al-Muḥīṭ al-a'zam* (The Supreme Ocean) and *Naṣṣ al-nuṣūṣ* (The Text of Texts). We also learn that he went to Khurāsān and Isfahan to pursue advanced studies, returning aged twenty-five to Āmul where he became an important public and political figure. He even rose to the position of wazīr to the Bāwandid king Fakhr al-Dawlah; enjoying every possible success in worldly life. But he had a religious conversion and a new yearning for God. So he left everything behind, departing from Āmul with a simple cloak on his back.

He went to Isfahan in 750/1349–50 with the aim of making the *Hajj* and stayed for a while in the city frequenting only Sufi circles and becoming the disciple of a Sufi master by the name of Nūr al-Dīn Ṭīhrānī. Then in 751 Āmulī set out for Iraq and from there to Mecca and Medina where he was planning to remain. However, for health reasons he returned to the holy Shi'i cities of Iraq where he passed the rest of his life. There he spent some time studying with a number of Shi'i authorities especially Fakhr al-Muḥaqqiqīn, the son of 'Allāmah Ḥillī and a student of Naṣīr al-Dīn Ṭūsī and Dabīrān-i Kātībī. Āmulī himself became a leading theological figure of Shi'ism in Iraq. He never returned to Persia and it was in Iraq that he died some time after 787/1385. His life was, therefore, clearly divided into a Persian and an Iraqi period.

Some thirty-four works were written by Āmulī in Arabic and Persian and three or four others are attributed to him though their attribution is not certain. Most of his writings are, however, lost. The major theme of his works is to demonstrate that in their essential reality Sufism and Shi'ism are the same. He also provided a Shi'i version of Ibn 'Arabīan doctrines. Therefore, while praising Ibn 'Arabī, the Shaykh

435 - 437

AL-'AMIRI, Abu'l Hasan Muhammad ibn Yusuf (d. 381/992)

Abu'l Hasan Muhammad ibn Yusuf al-'Amiri came from eastern Iran and was a pupil of AL-KINDI. He went to the court at Rayy where philosophy was officially supported by the Buyid vizier Ibn al-'Amid. Apparently he made visits to Baghdad but was not highly regarded there given his provincial background, and he did not stay long. Toward the end of his life he came into favor in Khurasan and Transoxiana with the Samanid regime, and lived in both the capital city Bukhara, dying in its most important city Nishapur.

Al-'Amiri is known to have written at least twenty-five books, for which we have the titles, and six of these survive. Although it is true that al-Kindi did not often write on religious topics, it is also true that he argued there was no discrepancy between religion and philosophy. This is a point that his pupil takes up vigorously in his *al-I'lam bi-manaqib al-Islam* (Exposition of the Merits of Islam), arguing that Islam is a supremely rational faith, a faith that repays rational examination. The simplicity of the style and the lack of technical language make one suspect that this book was intended for a wide audience, by contrast with the other philosophers in the Baghdad region who seemed to wish to keep their philosophical work as far as possible from their religious lives. This comes out nicely in al-'Amiri's account of the afterlife, which seems to accord with Plato's *Phaedo* supplemented by the Islamic account of bodily resurrection. The Greek views on immortality are all very well as far as they go, he argues, but at their limits we should go to religion to find out how to proceed.

It is clear from examining al-'Amiri's work that he had available to him a remarkable amount of Greek material falling within the Peripatetic and Neoplatonic areas. If one has to align him with any theological movement, it is Maturidism that comes closest

to representing his views. He clearly has in mind in some of his books a whole variety of contemporary intellectual targets, ranging from Ash'arism and Mu'tazilism to Sufism and the Isma'ilis.

BIBLIOGRAPHY

Kitab al-I'lam bi-manaqib al-islam

(Declaration of the virtues of Islam), ed. A. Ghurab, Cairo, 1967. A translation of most of Chapter 1, "The Quiddity of Knowledge and the Appurtenances of its Species," appears in F. Rosenthal, *The Classical Heritage of Islam*, Berkeley: University of California Press, 1973, pp. 63-70. A translation by F. Rosenthal of Chapter 7, "The Excellences of Islam in Relation to Royal Authority," appears in "State and Religion According to Abu l-Hasan al-'Amiri", *Islamic Quarterly* 3, pp. 42-52.

Further Reading

Rowson, E., *A Muslim Philosopher on the Soul and its Fate: al-'Amiri's Kitab al-Amad 'ala l-abad*, New Haven: American Oriental Society, 1988.

Vadet, J. C., "Une Défense philosophique de la sunna: les Manaqib al-islam d'al-'Amiri", *Revue des études islamiques* 42 (1974), pp. 245-76 and 43 (1975), pp. 77-96.

OLIVER LEAMAN

AL-AMULI, Sayyid Haydar
(719-787/1319-1385)

Sayyid Haydar al-Amuli was an influential mystical scholar in northern Persia during the eighth/fourteenth century whose chief importance consisted of integrating the metaphysical and cosmological doctrines of IBN AL-'ARABI with those of Twelver Shi'ism.

080935 HAYDAR AMULI
060477 FUSUSU-LI-HIKEM

86-931568

Amulī, Haydar.
al-Muqaddamāt min kitāb Naṣṣ al-nuṣūṣ fī sharḥ
Fuṣūṣ al-hikam li-Muhyī al-Dīn ibn al-ʿArabī /
az taṣnīfāt Haydar Amulī; bā taṣḥīhāt va dū
muqaddamah va fihrist'hā Hinrī Kurbīn va 'Uṣmān
Ismā'īl Yahyā. — Tehrān: Institut-i Irān va
Farānsih-i Pizhūsh'hā-yi 'Ilmī, 1975-
v. 1- > : facsim., ill.; 25 cm. —
(Ganjīnāh-i nivīsh'tāh'hā-yi Irānī; 22-
Vol. 1 rec'd this month.
In Arabic; introd. in French & Persian;
romanized record.
Title on added t.p.: Le texte des textes.
(Commentary on Fuṣūṣ al-hikam, a book on the
wisdom of prophets, by Ibn al-ʿArabī, 1165-1240)

12 OCAK 1994

Haydar el-Amuli

A-256
11

AMULI, Sayyid Haydar

Le texte des textes = Nass al-nosus : comentaire des
"Fosūs al-hikam" d'Ibn 'Arabi. Les prolegomenes /
Sayyed Haydar Amoli ; publiés avec une double intro-
duction et un quintuple index par Henry Corbin et Osman
Yahia. -- Paris : Institute Français de Recherche en
Iran [etc.], 1988. -- 46, 32, 545 p. ; 25 cm. -- (Bi-
bliothèque iranienne ; 22)

R. 31.881

MADDE YATIRILMIS KİTAP
SONRA GELEN DOKÜMAN

06663 «کنگره ملی سیدحیدر آملی»

دانشگاه اسلامی، بیابلی ۱۷، ص ۲۰۳-۲۱۰، فارسی.
کد پارسا: ۸۶۴۳۴۱ Haydar el-Amuli
این کنگره ۲۰ و ۱۳۸۱/۹/۲۱ در محمودآباد
آمل برگزار شد. نام گزارشگر ذکر نشده است.
همایش های سید حیدر آملی

3 SUBAI 2005

88 LANDOLT, Hermann. Haydar-i Amuli et les deux
mi'rājs. Studia Islamica. 91 (2000) pp.91-106
(Grand admirateur shi'ite d'Ibn 'Arabi ... au VIIIe/
XIVe siècle.)

MADDE YATIRILMIS KİTAP
SONRA GELEN DOKÜMAN

AMOLI, SEYYED HEYDAR:

011761 HAYDAR el-AMULI

AMULI, Sayyid Haydar: Jami al-asrar ed. by H. Corbin
& O. Yahya as La philosophie Shi'ite. Tehéran
Paris 1969.

AMULI, Haidar: Nass al-nosus. 1: Les prolégomènes.
Publiés avec une double introduction et un quin-
tuple index par H. Corbin et Osman Yahia. Tome
1: texte et double introduction. Tehéran et Pa-
ris 1975. 545, 47 p., 30 planches. --- Bibliothèque
iranienne, 22, 1. [Le texte des textes. Com-
mentaire des Fosūs al-hikam d'Ibn 'Arabi.]

AMULI, Haidar: La philosophie Shi'ite. 1. Somme
des doctrines ésotérique (Jami' al-asrār). 2.
Traité de la connaissance de l'être (Fī ma'rifat
al-wojūd). Textes publiés avec une double intro-
duction et index par H. Corbin et Osman Yahia.

Téhéran et Paris 1969. 76, 895 p. --- Bibliothè-
que iranienne, 16.

CORBIN, H.: Sayyed Haydar Amoli (VIIIe siècle)
théologien shi'ite du soufisme. Mélanges H. Mas-
sé 1963, pp. 72-101.

Kitapsihasi-yi Iran c. VI, (H.S. 1363) Tehran,
s. 610-611.

دبیرخانه کنگره علامه سید حیدر آملی
(به کوشش)

05645 ستاره عرفان: مجموعه

سخنرانی های کنگره ملی علامه سید

حیدر آملی، قم: مبعث، چاپ اول، ۱۳۸۲ / ۵۰۰۰
نسخه، [۵] ۱۷۷+ ص، فارسی، وزیری (شمیز)، بها:
۸۰۰۰ ریال، عکس: آخر کتاب ۱-۵

شابک: ۹۶۴-۷۰۹۵-۵۳-۸
کد پارسا: ۸۶۶۸۰۷ Haydar el-Amuli

زندگی نامه سید حیدر آملی

اثر حاضر مشتمل بر سخنرانی شخصیت‌های
علمی و فرهنگی و مقاله‌های ارائه شده درباره زندگی و
دیدگاه‌های عرفانی سید حیدر آملی، عارف برجسته
شیعی، در کنگره بزرگداشت اوست. دیدگاه‌های عرفانی
و تأویلی و روش تفسیری سید حیدر، رابطه فلسفه و
عرفان، رابطه تشیع با عرفان، تأثیر ابن عربی بر
عرفان سید حیدر، شیوه‌های سلوک عرفانی و الگوهای
شخصیتی وی، حقیقت محمدیه از نگاه او، دیدگاه
سید حیدر درباره شریعت و آموزه‌های فقهی همراه
سخنرانی درباره مکتب عرفانی اهل بیت از موضوعاتی
است که در این مجموعه آمده است.

محمدی آرانی، فاطمه

07929- تأویل قرآن کریم از دیدگاه

علامه سید حیدر آملی و ملاصدرا، قم:

دارالهدی، چاپ اول، ۱۳۸۲ / ۱۰۰۰ نسخه، ۳۱۶ ص،
فارسی، وزیری (شمیز)، منابع: ۳۰۵-۳۱۶،
شابک: ۹۶۴-۵۹۰۲-۹۴-۰

کنگره: ۲۹۷/۱۷۱ BP۹۱۷/۲/M۳۴TY
دیوبی: Haydar el-Amuli

کد پارسا: ۸۶۶۸۰۲ Molla Sadra

تأویل: اندیشه‌های تفسیری سید حیدر آملی
(عرفان و تصوف): اندیشه‌های تفسیری ملاصدرا
(فلسفه و منطق)

بررسی تطبیقی دیدگاه‌های سید حیدر آملی
و ملاصدرا در زمینه تأویل قرآن است. نویسنده در
شش بخش، ضمن اشاره به شخصیت ملاصدرا و سید

حیدر به بررسی تعریفات تأویل، رابطه تفسیر و تأویل،
رابطه تأویل و بطون پرداخته و رویکردهای مختلف
به تأویل قرآن مانند رویکرد ابن سینا، غزالی، اسماعیلیه را
بررسی کرده است. وی اصول و مبانی تأویل عرفانی را
با بیان وجوه تفاوت و اشتراک این دو شخصیت در این
زمینه پی گرفته است. چگونگی تأویل حکامات و مشابیهات،
تطابق مدارج قرآن و مقامات انسان در تأویل قرآن،
شرایط تصحیح تأویل و ذکر نمونه‌هایی از تأویلهای
ملاصدرا و سید حیدر در بخش‌های بعدی آمده است.

قمی، محسن

06711 «سید حیدر آملی شخصیتی

جامع». دانشگاه اسلامی، بیابلی ۱۷، ص ۲۲۳-۲۴۰، فارسی.
کد پارسا: ۸۶۴۳۳۹ Haydar el-Amuli

زندگی نامه سید حیدر آملی

مقاله حاضر ضمن بررسی ویژگی‌های عرفان
اسلامی، به شخصیت عرفانی سید حیدر آملی
می‌پردازد نویسنده سید حیدر آملی را شخصیتی می‌داند که
عرفان و برهان و قرآن را با هم پیوند داد و در کنار
کشف و شهود عرفانی، از عقل برهانی نیز کناره‌گیری
نکرد و برای تبیین زوایای مختلف دین از آن بهره
گرفت و پیوندی وثیق بین شریعت و طریقت برقرار
ساخت. در قسمت دیگری از مقاله، نویسنده ویژگی‌های
عرفان اسلامی را در مشخصه‌های ذیل بیان می‌کند:
۱- عرفان اسلامی ارتباط تنگاتنگی با فلسفه و معرفت
عقلانی دارد؛ ۲- عرفان اسلامی با اترواطی و گریز از مسئولیت
اجتماعی میانه‌ای ندارد؛ ۳- عرفان اسلامی پیوستگی
خاصی با فقه و شریعت اسلامی دارد. نویسنده تمام
این ویژگی‌ها را در مورد عرفان سید حیدر آملی قائل است.

MADDE YATIRILMIS KİTAP
SONRA GELEN DOKÜMAN

28 EVLUL 2008

10 MART 2008

13 ARALIK 95

02333 جامع الاسرار و منبع الأنوار

حیدر بن علی الحسینی الاملی،
المتوفی بعد ۷۸۲ هـ.

عناية: هنري كوربين، وعثمان
إسماعيل يحيى.

طهران: مؤسسه النشر، ۱۹۶۹ م،
۸۹۸ ص، م، ۷۶ ص، بالفارسیة، ف،
ص ۴۰.

MADDE YATIRILMIS KİTAP
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 TEMMUZ 1997

Haydar el-Amuli

HAYDAR EL-AMULI

Amulî, Haydar ibn 'Alî, b. 1320 or 21. (Jâmi' al-asrâr wa-manba' al-anwâr)
 Kitâb-i jâmi' al-asrâr va manba' al-anwâr, bih inzimâm-i Risâlat naqd al-nuqûd fî ma'rifat al-wujûd / az taşnîfât-i Haydar Amulî; bâ taşbîhât va dû muqaddamah va fihristhâ-yi Hinrî Kurbîn va 'Uşmân Ismâ'îlî Yahyâ. — Teheran : Qismat-i Irân'shinâsî, Institut-i Irân va Farânsah, Pazhûhish'hâ-yi 'Ilmî, 1969.
 62, 832, 76 p.; 25 cm. — (Ganjnah-i nivîstah'hâ-yi Irânî; 16)
 Added t.p.: La philosophie shî'ite: 1. Somme des doctrines ésotériques (Jâmi' al-asrâr); 2. Traité de la connaissance de l'être (Fî ma'rifat al-wujûd)
 Arabic text; introductions in Arabic and French.
 I. Amulî, Haydar ibn 'Alî, b. 1320 or 21. Risâlat naqd al-nuqûd fî ma'rifat al-wujûd. 1969. II. Corbin, Henry. III. Yahyâ, 'Uthmân Ismâ'îlî. IV. Title: La philosophie shî'ite. V. Title: Risâlat naqd al-nuqûd fî ma'rifat al-wujûd / Amulî, Haydar ibn 'Alî, b. 1320 or 21.
 BP194.A42 1969 73-200342 nef 7-11813
 DLC CLU MH MIU NIC NJP NNC PPT TRU UU
 WaU WU

Amulî, Haydar ibn 'Alî, b. 1320 or 21.
 al-Muqaddimât min kitâb Nass al-nuṣṣ fî sharh Fuṣṣ al-hikam li-Muḃyṯ al-Dīn ibn al-'Arabī / az taşnîfât-i Haydar Amulî; bâ taşbîhât va dû muqaddamah va fihristhâ-yi Hinrî Kurbîn va 'Uşmân Ismâ'îlî Yahyâ. — [Teheran]: Qismat-i Irân'shinâsî, Institut-i Irân va Farânsah, Pazhûhish'hâ-yi 'Ilmî, 1974.
 v.: facsim.; 26 cm. — (Ganjnah-i nivîstah'hâ-yi Irânî; 22)
 Added t.p.: Le texte des textes (Nass al-nuṣṣ), commentaire des "Fuṣṣ al-hikam" d'Ibn 'Arabî, les Prologomènes.
 Arabic text; introductions in Arabic and French.
 I. Corbin, Henry. II. Yahyâ, 'Uthmân Ismâ'îlî. III. Title: Le texte des textes (Nass al-nuṣṣ), commentaire des "Fuṣṣ al-hikam" d'Ibn 'Arabî, les Prologomènes.
 nef 7-13801
 MH MIU NNC OU PU WU

CORBIN, HENRY. La science de la balance et les correspondances entre les mondes en gnose islamique (d'après l'oeuvre de Haydar Amoli, VIIIe/XIVe siècle). *Eranos Jahrb.*, 1973 (pub. 1975), 42: 79-162. 1002

03247 CORBIN, H. La science de la balance et les correspondances entre les mondes en gnose islamique (d'après l'oeuvre de Haydar Amoli, VIIIe/XIVe siècle. *Eranos* 42 (1973), pp. 79-162.

Haydar Amuli

30 ULAK 1993

25 SUBAT 1991

Amulî, Haydar ibn 'Alî, b. 1320 or 21. Risâlat naqd al-nuqûd fî ma'rifat al-wujûd. 1969
search under
 Kitâb-i jâmi' al-asrâr va manba' al-anwâr, bih inzimâm-i Risâlat naqd al-nuqûd fî ma'rifat al-wujûd *search under* Amulî, Haydar ibn 'Alî, b. 1320 or 21. Kitâb-i jâmi' al-asrâr va manba' al-anwâr, bih inzimâm-i Risâlat naqd al-nuqûd fî ma'rifat al-wujûd.

HAYDAR EL-AMULI

11 EKIM 1993

AMOLI, Heydar:

CORBIN, H.: Sayyed Haydar Amoli (VIII e siècle) theologien shi'ite du soufisme. *Mélanges H. Massé*. 1963, pp. 72-101.

Haydar Amuli

CORBIN, HENRY. La science de la balance et les correspondances entre les mondes en gnose islamique (d'après l'oeuvre de Haydar Amoli, VIIIe/XIVe siècle). *Eranos Jahrb.*, 1973 (pub. 1975), 42: 79-162.

10. جامع الاسرار ومنبع الانوار به انضمام رساله نقد النقاد في 080935
 معرفة الوجود شيخ سيد حيدر املي. (چاپ دوم، تهران، انجمن ايرانشناسي فرانسه و شركت انتشارات علمي و فرهنگي، 1368).
 76+825، وزيري. 4200 ريال.

26 KASIM 1993

03 OCAK 1994

4542. Amulî, Haydar: Inner secrets of the path / Sayyid Haydar Amulî. - 1. publ. - Longmead [u. a.]: Element Books, 1989. - XLV, 321 S.
 Einheitssacht.: Asrâr as-sarî'a wa-afwâr at-tariqa wa anwâr al-haqîqa (engl.). - Aus dem Arabischen übersetzt
 29 A 17116,
 ISBN 1-85230-061-2

Bu yayımerim bulduğunuz yerden Longmead, Shaftesbury, Dorset, Massachusetts, Queensland bki. kdp. nr. 30741 (BAM)

MADDE KAYITLI VE TANIMLANMIŞTIR

خالدی، احمد

0644-سید حیدر املی: گزارش

زندگی و عرفان، ویراسته کورش گوهریان، تهران: دفتر نشر معارف اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۱ / ۳۰۰۰ نسخه، ۲۳۱ ص، فارسی، رقمی (شمیز)، بها: ۲۲۵-۲۳۱ ریال، منابع: ۲۲۵-۲۳۱

Haydar el-Amuli شابک: ۶-۲۶-۷۰۳-۹۶۴

کتابخانه: BP194/A42

کد پارسا: B62855

زندگی نامه سید حیدر املی

10 MART 2008

14 MARS 7.

MUVAZENE İLMI

HAYDAR AMULI

CORBIN, H. La science de la balance et les correspondances entre les mondes en gnose islamique (d'après l'oeuvre de Haydar Amoli, VIIIe/XIVe siècle. *Eranos* 42 (1973), pp. 79-162.

İslâm bilânesinde dünyalar arasında haberleşmeler ve muvazene ilmi. (Haydar Amolî'nin eserine göre, 8/15. sayfa)

080935 HAYDAR AL-AMULI

90-933087

Amulī, Haydar ibn 'Alī, b. 1320 or 21.

Jāmi' al-asrār wa-manba' al-anwār, bih indimām Risālah naqd al-nuqūd fī ma'rifat al-wujūd / Haydar Amulī ; bā taṣḥīḥāt wa-dū muqaddamah, Hanrī Kurbīn wa-'Uṭhmān Ismā'īl Yahyá ; tarjamah Fārsī muqaddamah'hā az Jawād Tabāṭabā'ī. -- Chāp 2., bā tajdīd naẓar. -- Tihrān, Irān : Anjuman Irānshināsi Farānsah wa-Shirkat Intishārāt 'ilmī wa-Farhangī, wābastah bih Wizārat Farhang wa Āmuzish 'Alī, 1989.

81, 825, 76 p. : ill. ; 25 cm. -- (Ganjīnah nivishtah'hā-yi Irānī ; shumārah 16)

In Arabic; introd. in French and Persian.

Title on added t.p.: La philosophie Shī'ite.

Includes bibliographical references and indexes.

4200.00IR (\$38.18 U.S.)

For requesting libraries only.

(On the philosophy of Islam; Shiite interpretation)

APALIK

-Haydar el-Amili

* الأملى (حيدر بن علي الحسيني) ت بعد ٧٨٢هـ / ١٣٨٠م

- ١ - جامع الأسرار ومنبع الأنوار
○ عناية، هنري كوربن Henry Corbin، وعثمان اسماعيل يحيى، طهران: مؤسسة النشر، ١٩٦٩م.
(٨٩٨ص، م، ٧٦ص، بالفارسية، ف، ٤٠ص، المحتوى).
- ٢ - رسالة نقد النقود في معرفة الوجود
○ عناية، هنري كوربن، Henry Corbin، وعثمان اسماعيل يحيى، طهران: مؤسسة النشر، ١٩٦٩م.
٩٢ص (طبعت مع جامع الأسرار).
- ٣ - الكشكول فيما جرى على آل الرسول
○ النجف: المطبعة الحيدرية، ١٣٧٢هـ / ١٩٥٣م. ٢٠٢ص.

PETER ANTES: *Zur Theologie der Shi'a: eine Untersuchung des Gāmi' al-asrār wa-manba' al-anwār von Sayyid Ḥaydar Āmulī.* (Islamkundliche Untersuchungen, Bd. 16.) [vii], 142 pp. Freiburg im Breisgau, Klaus Schwarz Verlag, (1971.) DM 18.

This work is based on an examination of the *Jāmi' al-asrār wa manba' al-anwār* and *Risālat naqd al-naqūd fī ma'rifat al-wujūd* of Sayyid Ḥaydar Āmulī (published by H. Corbin and Osman Yahia in *La philosophie shi'ite* (Bibliothèque Iranienne, xvi), Tehran, Paris, 1969) and the light these texts throw on the development of Shī'i theology. The author's conclusion is that Imāmi theology was subject in Mongol times to two major influences, Mu'tazili doctrines, as exemplified in the works of Muṭahhar al-Ḥilli, and the thought of Ibn 'Arabī coming through Ṣūfī circles as seen in the works of Sayyid Ḥaydar Āmulī. The latter was born in Āmul in 720/1320. He studied in Astarābād and Iṣfahān and for a time held office under Fakhr al-Dawla Ḥasan, the last of the Bāwandids. In 750/1348-9 he abandoned public life to become a Ṣūfī. After carrying out the pilgrimage and visiting various cities, where he established contact with the local Ṣūfīs, he took up residence in Baghdād, and studied under Naṣīr al-Dīn Kāshānī Ḥilli (d.755/1354) and Fakhr al-Dīn Muḥammad b. Ḥasan b. Muṭahhar Ḥilli d.771/1370). After discussing the dogmatic development of Shi'ism and its relationship with

Ḥaydar al-Āmulī, Bahawdati Ḥaydar b. A. b. Ḥaydar al-Āmulī (v. 787/1785)

BSOAS. 36. c. s. 205.

1973 (HERTFORD)

علي رضا قره بلوط، معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
استانبول و آناطولي، الجزء الأول، [y.y.t.y.]، ISAM 141806،

MADDE 11 TÜRKİYE KÜTÜPHANASI
SONRA GELEN DOKÜMAN

16 HAZ 2006

تأليف علي رضا قره بلوط
1494 - حيدر بن علي بن حيدر بماء الدين الأملی

الحسيني العبيدي الطبري المازندراني القمي، نزيل بغداد
الإمامي المفسر المحدث المتكلم الصوفي المعروف بالأملی -

معاصر فخر المحققين - المتوفى بعد سنة 1385/787

(أنظر : ذيل كشف الظنون 192/2 ، 493 ؛ معجم

المؤلفين 91/4 ؛ الزركلي 290/2 ؛ الذريعة 38/5)

من تصانيفه :

1 - سؤالات جلال الدين وجواب عز الدين آملی (ف)

متحف مولانا رقم 1/2121 ورقة 4 ؛

2 - شرح إصطلاحات الصوفية للكاشاني = لب

إصطلاحات الصوفية

بايزيد رقم 1/3429 ورقة 38 ، 894 هـ - فاتح

بمجموعة رقم 2/5367 ؛

3 - الكشكول فيما جرى على آل الرسول - في العقائد

أحمد ثالث رقم 2639 ورقة 337 ، 1092 هـ - نشر في

التحف 1372 ؛

4 - المعتمد من المنقول فيما أوحى إلى الرسول

قسطموني رقم 3032 ؛ إزمير ملي رقم 1904 ورقة 251

؛ كوبريلي رقم 213 ورقة 195 ، 719 هـ ؛ فاتح رقم

1197 صفحة 107 ؛ فيض الله أنندي رقم 544 ؛

5 - نصّ النصوص في شرح الفصوص لابن عربي

تاريخ التأليف 782 هـ ؛ جار الله رقم 1033 ؛ وحيد

باشا رقم 1157 ورقة 503 ؛ نشر في طهران 1969 ؛

05 KASIM 2008

300. LANDOLT, Hermann. *Recherches en spiritualité iranienne / Pažūhešt dar bāb-e ma'naviyat-e irānī*. Tehrān, Markaz-e našr-e dānešgāhī / Institut Français de Recherche en Iran, 1384/2005, xxiv + 403 p. (Bibliothèque iranienne, 60).

This collection of studies by the Swiss scholar Hermann Landolt (b. Basel, 1935), complements the festschrift published for him in 2005 (*Reason and Inspiration in Islam*,

ed. B. Todd Lawson), and provides access to fifteen of Landolt's scholarly articles published over a 30-year period in a variety of academic journals and in several languages (English, French, German and Persian). Each one of these articles contributes something substantive and original to our knowledge of its subject. Part One collects six articles (5 in English, 1 in French) on various aspects of the philosophy of Našr al-Dīn Tūsī (Ismailism and *Ešrāqī* philosophy, pp. 3-24); Abū Ḥāmed Moḥammad al-Ġazālī (notes on Religionswissenschaft from the *Meškāt al-anwār*, pp. 25-82 [note the typo in the title on pp. v and vii]); Sohravardī ("Tales of Initiation", pp. 83-106, as well as a reappraisal of the intersections between philosophy, Sufism and Ismailism, pp. 107-18); and 'Azīz-e Nasafī (the debate on Essence vs. Existence, pp. 119-26, as well as esoteric monism and the paradox of "the face of God", pp. 127-54). Part Two includes nine studies (in French, except as noted below): Iranian mysticism as revealed through a comparison of Sohravardī and 'Ayn al-Qodāt of Hamadān (pp. 157-75); Ḥeydar-e Āmolī on the physical and spiritual *me'rāj* of the Prophet (pp. 177-95); Najm-e Rāzī's theory of mystical cognition and his praise of folly (pp. 301-327, English); the distinction between the realm of the sacred (defined by Rudolf Otto) and the mystical realm as conceived by Najm-e Kobrā, Nūr al-Dīn Esfarā'eni, Aḥmad Ġazālī, and Maḥmūd-e Ošnohī (pp. 327-55, German); Henry Corbin's understanding of Mollā Ṣadrā (pp. 357-64, English); and three articles dealing with 'Alā al-Dawle Semnānī: his views on the "double échelle" of Ebn 'Arabī (pp. 197-210), the Persian text and French introduction (including partial translation) of two of his short works (a letter of 689/1290 and an epistle of 699/1300 entitled *Resāle dar taḥqīq-e anāniyat*) about the theophanic "I" (pp. 211-43), and an extended examination (in German) of an exchange of letters between Semnānī and Kamāl al-Dīn Kāšānī on the concept of *waḥdat al-wujūd* (pp. 245-300). This section is capped off by Landolt's Persian introduction (here unpaginated) to his critical edition of *Kāšef al-asrār* by Nūr al-Dīn 'Abd al-Raḥmān Esfarā'eni.

Included in the volume are: a list of Landolt's publications, stretching from 1958 to 2005 (pp. xv-xxiv), along with a Persian preface by Našrollāh Pūrjavādī, useful indices of proper names and technical terms (pp. 379-403), and a brief note from the author, indicating that the articles are here re-published without change, except for the correction of one error.

F.L.

Kāšānī Kāšānī
- Ibn al-Arabī
- Al-Ḥaydarī
- Molla Sa'd ra
- Aḥmed Gājjālī
- A 212 Meşefi
- Ḥeydar-e Āmolī
- Najm-e Rāzī
- Mollā Ṣadrā
- Aḥmed Gājjālī
- A 212 Meşefi
- Ḥeydar-e Āmolī
- Najm-e Rāzī
- Mollā Ṣadrā
- Aḥmed Gājjālī
- A 212 Meşefi

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN BUKURMAN

ABSTRACTA IRANICA: Supplement a la Revue Studia Iranica, vol..XXVIII, 2005 TAHRAN. pp. 176-177 .

ایمانی مقدم، مهدی

۱۳۷۱ هـ - شهود و ارتباط آن با

هستی شناسی از دیدگاه ابن عربی و

سیدحیدر آملی، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه:

مؤسسه امام خمینی، ۱۱۸ص، فارسی، منابع: ۱۱۴-۱۱۸ و

به صورت زیرنویس، استاد راهنما: محمد فتائی اشکوری؛

استاد مشاور: یدالله یزدان پناه.

کد پارسا: ۱۳۴۶۹

کشف و شهود؛ سیدحیدر آملی - اندیشه‌های

سیدحیدر آملی - اندیشه‌های عرفانی سیدحیدر آملی

۱ بررسی کاربرد شهود عرفانی در شناخت حقیقی

موجودات عالم و بیان رابطه بین معرفت شهودی و

هستی شناسی با توجه به مکتب عرفانی ابن عربی

و سیدحیدر آملی است. در این تحقیق ضمن بررسی

اهمیت کشف و شهود عرفانی در معرفت یافتن به

نظام عالم، هستی شناسی عرفانی و جایگاه انسان کامل

در هستی و شناخت آن تبیین می‌گردد. نویسنده آنگاه

به اقسام علم و خصوصیات معرفت شهودی می‌پردازد

و ملاک صدق مکاشفات عرفانی و علت وقوع خطا در

مکاشفه را بررسی می‌کند نکته مهمی که پژوهش

حاضر بر آن تأکید فراوانی دارد، اتحاد قوس نزول و

صعود و ارتباط کامل هستی و معرفت است که تبیین

کامل آن بهترین ملاک صدق مکاشفات عرفانی

می‌باشد. بررسی ویژگی‌های معرفت عرفانی و مراتب

آن در مکتب عرفانی ابن عربی و سیدحیدر آملی از

دیگر مباحث مورد تحقیق در این رساله است.

01 Eylül 2008

پازوکی، شهرام؛ نصری، عبدالله
(میزگرد و مصاحبه شونده)

۵۶۳۴- «گفت‌وگو درباره سید
حیدر آملی». عرفان ایران (مجموعه

مقالات) (شماره ۵۴۶۷)، ص ۷۷-۹۶.

کد پارسا: ۲۶۹۷۵

پیشینه Haydar el-Amlu

انتشارات سروش، ۱۳۷۹- ص ۴۳ و ۶۲

زندگی‌نامه سید حیدر آملی

خلاصه‌ای از گفتگوی شهرام پازوکی و عبدالله نصری درباره اندیشه‌های عرفانی سید حیدر آملی بر اساس سه کتاب جامع الاسرار، شرح فصوص الحکم و تفسیر قرآن وی است. بر اساس این نوشتار، سید حیدر آملی یکی از بزرگ‌ترین عرفای تاریخ تشیع است و مهم‌ترین کاری که انجام داده تلاش در جهت متحد نشان دادن تصوف و تشیع است. سید حیدر اولین کسی است که صراحتاً به این موضوع اشاره کرده و در آثار خویش در جهت اثبات آن کوشیده است. به نظر سید حیدر، تشیع منحصر در فقه و کلام نیست و ما نباید آن را یک مذهب فقهی در کنار مذاهب فقهی اهل تسنن یا یک مذهب کلامی در کنار مذاهب کلامی اشاعره و معتزله بدانیم بلکه باید سعی در شناخت سه جنبه شریعت و طریقت و حقیقت آن داشته باشیم. ارادت در دیدگاه سید حیدر، مباحث تفسیری وی و دیدگاه‌های هانری گرین درباره سید حیدر آملی از جمله موضوعات دیگری است که به آنها پرداخته شده است.

Ameli - Ameli
آملی، سیدحیدر بن علی (۷۲۰- بعد از ۷۸۲ق)

۵۴۶۹- منتخب اسرار الشریعة، گزیده

سید محسن موسوی تبریزی، قم: نور علی نور، چاپ

اول، ۱۳۸۱ / ۳۰۰۰ نسخه، ۲۴۸ص، عربی، وزیری

(کالینگور)، بها: ۲۷۰۰۰ریال.

شابک: ۹۶۴-۸۰۱۶-۰۰۰-۳

کنگره: BP۲۸۳/۲/۳۸۸۵۰۲۳۸

دیویی: ۲۹۷/۸۳

کد پارسا: B۶۶۴۸۵

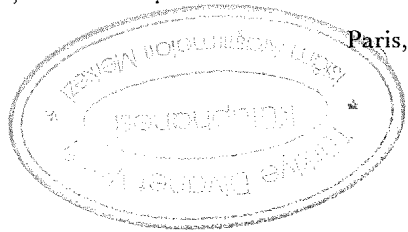
اسرار شریعت سید حیدر آملی

گزیده‌ای از اسرار الشریعه سید حیدر آملی
است. سید حیدر که از عرفای بزرگ شیعی در سده
هشتم هجری است، در این اثر کوشیده است اختلاف
ظاهری موجود بین راههای معرفت و کشف واقع
- یعنی شریعت و طریقت و حقیقت - را به گونه‌ای
توجیه و تحلیل کند. وی معتقد است این سه مفهوم
دارای یک مصداق هستند. سید حیدر با تعریف دین، و
مفاهیم و انطباق آنها بر سه مفهوم نبوت، رسالت و
ولایت، نتیجه گرفته که مردم هم منحصر در سه
صنف عوام، خواص و خاص الخاص هستند که به
همان سه مقام بر می‌گردد. در نتیجه از نظر وی فقه و
کلام و عرفان اختلاف ذاتی با هم ندارند، بلکه مکمل
یکدیگرند. نویسنده با بیان اصول کلی انبیا و رسولان
به مطالعه اصول پنج‌گانه توحید، عدل، نبوت، امامت و
معاد در سه مرتبه معرفتی شریعت و طریقت و حقیقت
پرداخته و خصوصیت هر کدام را بیان داشته است.

the *nabī* sent with a Book, the *nabī* sent to a village, to a community or to a family. There is also the *nabī* sent to himself. And it is this, perhaps, that the prophetic wisdom of the theory of colours re-affirms, in so far as this theory permits us to see the relationship between light and colour as that between *rabb* and *marbūb*. This, too, is what a great mystic of the Arabic language discloses to us, in a couplet with which we will conclude this study:

“I was a prophet sent to myself from Myself,
And it is myself who, by my own Signs, was guided towards Myself.”⁴¹

Thus sang the mystic, Ibn al-Fārid . . .

Paris, July 26, 1972.

Henry Corbin

Temple and Contemplation

London, 1986, s. 55-131.

0.75572

⁴¹ *Ilayya rasūlan kuntu minnī mursalan—wa-dhātī bi-āyātī ‘alayya istadallat.*

The Science of the Balance and the Correspondences Between Worlds in Islamic Gnosis

according to the work of Ḥaydar Āmulī, 8th/14th century

1. *The Science of the Balance*

In Islamic gnosis, the metaphysical and mystical basis of the science of correspondences is called the “science of the Balance” (*‘ilm al-Mīzān*). This science, with which the name of Jābir ibn Ḥayyān is particularly associated, was practised *par excellence* by the alchemists. This being the case, it is important to free as far as possible the actual concept of alchemy from the ambiguities surrounding it; for only thus can we understand how the alchemical process, and the hermeneutical processes that are the subject of this study, both pertain to the “science of the Balance”.

To be sure, we know from Jābir that “the idea of the Balance comprises a number of aspects, and varies according to the objects to which it is applied. There are balances for measuring the Intellect, the Soul of the World, Nature, Form, the Celestial Spheres, the stars, the four natural qualities, the animal world, the vegetable world, the mineral world, and lastly there is the Balance of letters, which is the most perfect of all.”¹ There will be occasion to study here several examples of this last type of Balance. But there is something still more important: if “the Balance is the principle that measures the intensity of the Soul’s desire during its descent through Matter”, or if, in other words, the Balance “is the principle which measures the quantities of the Natures that the Soul has appropriated for the purpose of forming their bodies”,² then it seems to us both exaggerated and improper to take the word “measure” in the sense in which it is used by the science of today, and to regard the science of the Balance as

¹ Cf. Paul Kraus, *Jābir ibn Ḥayyān*, II: ‘Jābir et la science grecque’ (Cairo, 1942), pp.187-188.

² *Ibid.*, p. 161.

17 1 ARALIK 2011

MIDDLE EASTERN
SOCIETY

this behaviour but had to conclude, ruefully, that he was before a swindle. *Zāwiya* leaders sought to make a profit out of the "morsels of food they gave away" -borrowing again a phrase by J. Berque⁽¹¹⁴⁾-; they pleaded financial constrictions to cajole clients into giving them assistance. Their greed (*ḥubb al-dunyā*) had led them to contrive such a cunning scheme. For al-Yūsī, this was a wrongdoing (*zaygh*) similar to that perpetrated by those *shaykhs* who levied the tithe from client tribes (*al-`ashshār*)⁽¹¹⁵⁾.

But was the lure of lucre, al-Yūsī wondered, the only factor that compelled heads of Sufi households to act as they did? He noted that the prospect of social promotion was also an important incentive. Thus, according to him, contemporary *shaykhs* supplied 'free' meals to their adepts to fulfil the 'ār, a tacit obligation or code of honour that bound those in the higher echelons of the social hierarchy to make gifts -in this case food handouts- to their 'inferiors' regularly in order to secure their backing and preserve their prestige and respectability⁽¹¹⁶⁾. They had to cultivate assiduously the support of their clients and chose to do so through 'commensality'. For al-Yūsī, the fact that charity had ultimately become subservient to propaganda was lamentable. His work was but an attempt to reverse that trend.

A recapitulation

This article traces the evolution of the *īḥām*, a practice that in Morocco is commonly associated with the activity of Sufi lodges, for over five centuries. It begins with Abū Ya`zā (d. 572/1177), whom oral tradition and legend regard as its originator, and concludes with al-Yūsī (d. 1102/1691), himself a leading Sufi ideologue but, nonetheless, also one of its main detractors.

Although the chronological limits selected for this analysis may seem too vast, methodological exigencies did not leave any other option. To grasp the multifaceted nature of this practice and its adaptation to different historical contexts made the choice of a *longue durée* approach not only convenient but epistemologically sound. This article describes both the formal implementation of a welfare service and the ideological motivations that underpinned it. It outlines its several metamorphoses, from a ritualised modality of charity to an instrument of propaganda and a means of asserting cliental forms of social organisation. It shows, in sum, how philanthropic institutions -*zāwiyas* in this particular case- manipulated the exercise of charity to perpetuate their hegemony over dependent groups.

Francisco RODRIGUEZ-MAÑAS
(CSIC, MADRID)

(114) See *Al-Yūsī*, (« ils... font commerce de bons morceaux »).

(115) See al-Yūsī, *Muḥādarāt*, 134; *ibid.*, *Rasā'il*, ed. F. Khalil al-Qabli, Casablanca, 1981, 2 vols., 2:389f.

(116) *Rasā'il*, 2:372. On the notion of 'ār see E. Westermarck, *Ritual and Belief in Morocco*, London, 1926.

Ḥaydar-i Āmulī et les deux *mi'rājs* *

Hermann LANDOLT

Dans son ouvrage monumental sur l'« Islam iranien » Henry Corbin souligne la signification exemplaire de l'œuvre de Sayyid Ḥaydar-i Āmulī, ce grand admirateur shī'ite d'Ibn 'Arabī (ob. 638/1240) au VIIIe/XIVe siècle, pour toute une tradition de pensée ésotérique qu'il convient d'appeler *'irfān-i shī'ī*⁽¹⁾. Comme le montre Corbin en effet, si la métaphysique de l'être professée par Ibn 'Arabī est parfaitement intégrée dans l'œuvre de cet auteur, la doctrine de la *walāya* s'y trouve être modifiée d'une manière subtile, et corrigée dans le seul sens que permet de lui donner la conscience d'un shī'ite duodécimain. Bien qu'Āmulī traite Ibn 'Arabī avec le plus grand respect, et qu'il accepte notamment le *Fuṣūṣ al-ḥikam* comme un livre « émané » sur son auteur au plus haut niveau de l'imagination absolue (*khayāl muṭlaq*) de la main du Prophète lui-même⁽²⁾, il ne peut s'empêcher de manifester en même temps son profond désaccord avec l'éminent Shaykh (car c'est ainsi qu'il l'appelle souvent, *al-shaykh al-a'zam*, et non *al-shaykh al-akbar*) sur la question délicate de savoir qui est le « sceau de la *walāya* ». Bien des pages des deux livres édités par Henry Corbin et Osman Yahya, le *Jāmi' al-asrār*⁽³⁾ et les *Prolégomènes* du *Commentaire au Fuṣūṣ al-ḥikam* intitulé *Naṣṣ al-nuṣūṣ* ou le « *Texte des textes* »⁽⁴⁾, sont en effet consacrées à un débat déchirant avec Ibn 'Arabī et certains de ses disciples sur cette question, dont l'analyse approfondie constitue comme on sait l'un des éléments de la phénoménologie de Henry Corbin lui-même. Rappelons ici simplement la conclusion d'Āmulī : le « sceau » de la *walāya* « absolue » ou « générale » ne saurait être Jésus comme le croyait Ibn 'Arabī, puisque le cycle de la

* (Version revue de l'exposé présenté à la 4e conférence européenne d'études iraniennes (SIE) Paris, 6-10 septembre 1999).

(1) Voir principalement les chapitres consacrés à Ḥaydar Āmulī par Henry Corbin dans les tomes I et III de *En Islam iranien* (Paris, 1971s.) ainsi que les articles par J. van Ess, *EF* s.n. Ḥaydar-i Āmulī et E. Kohlberg, *Elr* s.n. Āmulī.

(2) *Al-Muqaddimāt min Kitāb Naṣṣ al-nuṣūṣ/Le Texte des textes : Les Prolégomènes* éds. Henry Corbin et Osman Yahya, Bibliothèque Iranienne vol. 22, Téhéran/Paris 1975, texte arabe p. 81ss. (ci-dessous = NN). L'auteur fait ainsi allusion à la vision en songe du Prophète rapportée par Ibn 'Arabī dans le prologue du *Fuṣūṣ al-ḥikam*.

(3) *Kitāb Jāmi' al-asrār wa-manba' al-anwār/La philosophie shī'ite* éds. Henry Corbin et Osman Yahya, Bibliothèque Iranienne vol. 16, Téhéran/Paris 1969 (ci-dessous = JA).

(4) = NN (voir la note 2 *supra*).

Sayyed Haydar Âmolî

(VIIIe / XIVe siècle)

théologien shî'ite du soufisme

H. Corbin

I. L'AUTEUR ET SON ŒUVRE

La personne et l'œuvre de Sayyed Haydar Âmolî ont été très peu étudiées jusqu'ici en Occident⁽¹⁾. Pourtant cette œuvre est éminemment "représentative", comme l'on a coutume de dire de nos jours. Elle est par excellence de celles où se peut étudier un shî'isme conscient d'être en son essence l'ésotérisme de l'Islam. Comme tel, Haydar Âmolî n'est nullement un isolé en son temps; ses livres sont fréquemment cités, chez les auteurs qui suivent la même voie; pourtant ils sont restés jusqu'ici à l'état manuscrit. La qualification que lui donne le titre de la présente étude, essaye de fixer la signification propre de son effort et de son œuvre. Nous dirons qu'il est éminem-

1. Nous avons traité plus longuement de l'œuvre de Haydar Âmolî dans notre étude sur *Le combat spirituel du shî'isme* (Eranos-Jahrbuch XXX), Zürich 1962, et nous lui avons consacré deux cours à l'École des Hautes-Études en 1960-1961 et 1961-1962; cf. *École pratique des Hautes Études, Section des Sciences religieuses, Annuaire* 1961-1962, pp. 73-78; l'étude du *Jâmi' al-Asrâr* conjuguée avec celle du *Kâfi* de Kolaynî et de son commentaire par Mollâ Şadrâ Shîrâzî nous a révélé les aspects essentiels de la prophétologie et de l'imâmologie shî'ites; les résultats de cette enquête seront publiés ailleurs... Pour la présente étude, remarquons que les mots arabes terminés en *at* sont ainsi transcrits selon l'usage persan, et que les références qorâaniques sont toujours données non pas d'après l'édition du Caire, mais d'après le type d'édition qui a cours en Iran.

ment représentatif de ce que l'on désigne couramment sous le terme de "irfân-e shî'î", la gnose mystique, la théosophie shî'ite, l'un et l'autre termes devant être entendus dans l'acception que leur donne leur contexte islamique.

Dans son application à rappeler quelle est la véritable situation du soufisme par rapport au shî'isme, Haydar Âmolî exprime une conception du shî'isme dont la tradition remonte aux origines mêmes, et qui, après avoir affronté l'hostilité et les malentendus, de siècle en siècle, est parfaitement vivante, fermement professée dans l'Iran de nos jours. Pour les nombreux Spirituels iraniens professant traditionnellement cette conception, l'œuvre de Haydar Âmolî a la valeur d'une puissante synthèse personnelle; elle n'est pas une nouveauté. En revanche, elle pourra signifier pour les études de soufisme en Occident quelque chose qui n'a guère été envisagé jusqu'ici, soit parce qu'elle appartient à un ensemble d'œuvres d'un accès longtemps peu aisé, soit tout simplement parce qu'un certain conformisme a négligé l'intérêt de la théologie et de la pensée shî'ite, si même il n'était pas entendu d'avance que tout devait y être tenu pour "tendancieux".

Or, c'est la signification religieuse du shî'isme comme phénomène spirituel, et simultanément les implications du soufisme, que cet ensemble d'œuvres nous fait apparaître sous leur vrai jour. Et partant, c'est toute une région de la conscience islamique qui nous échappe, tant qu'on ne les prend pas en considération; et partant, il s'est produit une altération radicale de la phénoménologie religieuse appliquée à cette conscience.

À très grands traits, l'on peut distinguer quatre grandes périodes dans l'histoire de la pensée shî'ite.

1) La période qui est celle des saints Imâms et de leurs familiers, dont plusieurs, tel Hishâm ibn al-Hakam, avaient composé des œuvres ou des recueils de leurs propos, aujourd'hui perdus. Cette période va jusqu'à la date qui marque la "grande occultation" (*al-ghaybat al-kobrâ*) du XIIe Imâm (329/940), c'est-à-dire la date même

81392

المُعْتَمَدَاتُ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

فِيمَا أَوْجَبَ رُكُوكَ الرَّسُولِ ﷺ

تأليف

بهاء الدين

حيّ درّين قلی بن حیّ در القاشی

نسخ من كتابه سنة (٧٧٦هـ)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	81392
Tas. No:	297.211 KAS.M

المجلد الأول

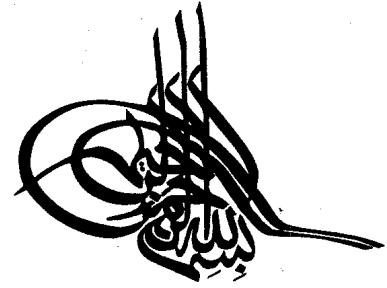
حَقَّقَهُ وَخَرَّجَ أَحَادِيثَهُ

الدكتور فيصل بن عفيف بن عبد الله بالي

الدكتور محمد ولد سيري ولد حبيبت

مكتبة
التوبة

1420/2000
Riyadh

است: «لی»، اما در متن چاپی «سبکباری» آورده است. مظفریان در متن چاپی «سبکباری ای» آورده و در پاورقی توضیح داده است: «در متن: سبکباری» (نگاه کنید به: انتقاد شماره ۲۲).
 ب) در نسخه آمده است: «نیرودشت» (برگ ۵۴). شیخ‌الحکمایی در تصویر نسخه بر روی کلمه «ا» افزوده است، اما در متن آن را به صورت «مرودشت» اصلاح کرده است (ص ۵۴). مظفریان در متن چاپی «مرودشت» آورده و در پاورقی توضیح داده است: «در متن: نیراودشت».
 ج) سطر آخر ورق ۲۴۵ نسخه، در تصویری که شیخ‌الحکمایی داشته، چاپ نشده اما وی از روی عکس دانشگاه آن نقصان را در متن چاپی رفع کرده است (ص ۲۲۳). مظفریان عبارت را ناتمام رها کرده و در پانویس آورده است: «سطر پایانی قسمت دوم، ص ۲۴۵ در نسخه عکسی کتابخانه دانشگاه تهران نیفتاده است».

البته چنین به نظر می‌رسد که برخی از نقایص و معایب این چاپ - به‌ویژه موارد دوم، سوم و ششم این انتقاد (صفحه قبل) - از سوی ویراستاران و نسخه‌پردازان بر متن تحمیل شده باشد، اما به هر حال چاپ پیشین کتاب، گذشته از فضل تقدّم، به لحاظ دارابودن روش علمی‌تر، مقدمه کامل‌تر، دقت بیشتر در تصحیح متن، تعیین شماره برگهای نسخه خطی، شماره گذاری سطرها،^{۲۲} تعلیقات بکر و سودمند، فهراس مفید و متعدد، ذکر منابع تحقیق و تعدّد آنها (۹۷ منبع فارسی و عربی، ۲ منبع لاتینی، ۱۵ نسخه خطی و ۷ مقاله)، و ارائه نمونه تصویر نسخه خطی، بر چاپ اخیر بسی رجحان دارد.

با توجه به راه یافتن پاره‌ای بدخوانیها و کم‌دقتی در ضبط متن و شکل و اعراب عبارات عربی، در هر دو تصحیح - که نمونه‌هایی از آن باز نموده شد -^{۲۳} انتظار می‌رود که یکی از دو مصحح گرامی به تجدید نظر کلی در متن مفتاح‌الهدایه و مصباح‌العناية بپردازد و در این بازنگری مقابله آن را با نسخه جواهرالامینیه مد نظر قرار دهد.

۲۲. متأسفانه سطرهای سفید آغاز فصول و میان سطرها نیز احتساب و شماره‌گذاری شده است.
 ۲۳. آقای محمدجواد شمس نیز، در یادداشتی برای نگارنده، وجود بیش از ۶۰ مورد کم‌دقتی را در چاپ متن تذکر داده‌اند که غالباً بیجاست، اما به منظور پرهیز از اطاله کلام، از ذکر آنها و نیز از ذکر نیمی از یاداشتهای خود چشم پوشیدم.

سید حیدر آملی (سده هشتم): متأله شیعی عالم تصوف

نوشته هانری کربن
ترجمه ع. روح‌بخشان

۱. احوال و آثار

درباره شخصیت سیدحیدر آملی و آثار او، تاکنون مطالعات بسیار کمی در مغرب‌زمین صورت گرفته است.^۱ با وجود این، این آثار، همان‌گونه که این روزها رایج شده است و می‌گویند، به

۱. ما در تحقیق خود درباره پیکار معنوی تشیح (Le combat spirituel du shi'isme)، زورخ، ۱۹۶۲/۱۳۴۱ به تفصیل بیشتری درباره آثار سیدحیدر آملی بحث کرده‌ایم، و دو دوره درس هم در سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۶۲ در مدرسه عالی مطالعات پاریس به او اختصاص داده‌ایم (به سالنامه آن مراجعه شود). تحقیق هم‌زمان درباره جامع‌الاسرار آملی و اصول کافی کلینی و شرح آن به قلم ملاًصدرا شیرازی وجوه اساسی پیامبرشناسی و امام‌شناسی شیعی را بر ما آشکار ساخت، که نتایج این تحقیقات به موقع خود منتشر خواهد شد. در مورد تحقیق حاضر ذکر این نکته در این جا ضروری است که کلیات عربی مختوم به -ه را به صورت فارسی آنها ذکر می‌کنیم و استشهدااتمان به قرآن مبتنی بر چاپ قاهره به شیوه رایج در ایران خواهد بود.

~~Hayder el-Ashari~~

Hayder el-Ashari

الأملي

حيدر بن علي بن حيدر بن علي، العلوي، القاشي، ركن الدين

... - بعد ٨٩٤* هـ

... - بعد ١٤٨٨ م

* في تاريخ الوفاة خلاف: في الأعلام ط ٤: «توفي بعد ٧٨٢». وفي معجم المؤلفين:
«كان حياً قبل ٧٨٧ هـ . والذي نخب أن نشير إليه أنه قد جاء في نهاية كتاب «مدارج
السالكين في مراتب العارفين» للمترجم له قوله: «فرغت من كتابته في الربيع الثاني من
سنة ٨٩٤ هـ». جاء ذلك في هدية العارفين وإيضاح المكنون ذيل كشف الظنون
وأعيان الشيعة. قلت: إن صحت هذه الرواية فيكون تاريخ الوفاة للمترجم له الذي هو
أقرب للصحة: «بعد ٨٩٤ هـ» لا ماذهب إليه كل من صاحب الأعلام وصاحب
معجم المؤلفين دون تحديد لسنة بعينها .

- ١ - المحيط العظيم؛ وهو التفسير الكبير للمترجم له - مخطوط منه استقينا الترجمة
- ٢ - انظر: التصدير العام لكتاب «جامع الأسرار ومنبع الأنوار» /المترجم له
- ٣ - الفوائد الرضوية في أحوال علماء مذهب الجعفرية /عباس قمي ١٦٥:١
- ٤ - أعيان الشيعة ٢٩:٢٥-٣٣
- ٥ - هدية العارفين ١ ع ٣٤١
- ٦ - إيضاح المكنون. ذيل كشف الظنون ٢ ع ٤٥٣ وغيرها
- ٧ - معجم المؤلفين ٤:٩١-

07 MART 1995

MADDE YATINLANDIKTAN
SONRA GELEN BOKUMAN

الإمام علي - *Haydar el-Amuli*

• حيدر بن علي الحسيني (القرن ٨ هـ)

١ - الكشكول فيما جرى علي آل الرسول

• قدم له : عبدالرزاق المقرم .

• النجف ، المطبعة الحيدرية ، ١٣٧٢ هـ = ١٩٥٣ م ، ٢٠٢ ص .

٢ - جامع الاسرار ومنيع الانوار .

• تحقيق : هنري كوربن Henry Corbin وعثمان اسماعيل يحيى

• سلهران ، ١٩٦٩ م ٨٣٢ ص + (٧٦ ص مقدمة باللغة الفرنسية)

٣ - رسالة نقد النقود في معرفة الوجود

• طبعت مع الكتاب رقم (٢) اعلاه .

• ص ٦٢٠ - ٧١١ .

07 AGUSTOS 2005

MADDE YATIMLANDIRGAN
SONRA GELEN DOKUMAN

6 MART 2008

خدایاری، علی نقی

۴۰۵۷- «رویکرد حدیثی سید حیدر

آملی در جامع الاسرار»، علوم حدیث، بیابلی، ۲۸،

ص ۶۵-۱۱۳، فارسی: *Amu el-Asrar*

کد پارسا: A۶۱۹۰۸

رویکردهای حدیثی؛ آثار سید حیدر آملی

(عرفان و تصوف)

۱ بررسی روش‌شناسی سید حیدر آملی (قرن ۸)

در زمینه مباحث حدیث‌پژوهی است. نویسنده در بررسی کتاب 'جامع الاسرار و منبع الانوار' آملی در زمینه حدیث و استدلال و استناد بدان در موضوعات مربوط به عرفان و تصوف، نتیجه گرفته است که وی جز در مواردی اندک مصادر و اسانید حدیث خود را ذکر نمی‌کند و چندان دغدغه خاصی در زمینه مصدر، طریق و استناد حدیث از خود نشان نمی‌دهد. از این رو احادیثی به کتاب وی راه یافته که در متون معتبر شیعی و سنی یافت نمی‌شود. احادیث مورد استناد آملی به سه دسته احادیث شیعه، احادیث اهل سنت و احادیث خاص عرفانی تقسیم می‌شوند. در بین احادیث شیعی که در منابع متأخر آمده، حدود ۱۵ حدیث شمارش شده که در منابع دست اول موجود نیست. احادیث اهل سنت نیز از متون استفاده شده از عرفای عامه به کتاب وی نفوذ کرده است. بخش سوم حاوی احادیث فراوانی از مضامین عرفانی است که در منابع اصیل شیعه و سنی یافت نمی‌شود. نویسنده مقاله ۱۹ مورد از این احادیث را معرفی کرده است.

begründet
von
Klaus Schwarz
herausgegeben
von
Gerd Winkelhane

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN

Muslim Culture in Russia and Central Asia

Vol. 3:
Arabic, Persian and Turkic Manuscripts
(15th – 19th Centuries)

edited by
Anke von Kügelgen, Aširbek Muminov,
Michael Kemper

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	81 090
Tas. No:	947-06 MUS.C

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN · 2000

Haydar Rumeli

SUFIMEISTER UND HERRSCHER IM ZWIEGESPRÄCH: DIE SCHREIBEN DES FADL AḤMAD AUS PESCHAWAR AN AMİR ḤAYDAR IN BUCHARA

von

Anke von KÜGELGEN, Bern/Bochum¹

Faḍl Aḥmad (st. 1231-2/1815-7) war jahrelang einer der einflußreichsten Scheiche der Naqšbandiyya muğaddidiyya am Bucharer Hof, von wo aus die Mangiten über viele Gebiete Transoxaniens und einen kleinen Teil von Khorasan herrschten. Er war der chronologisch zweite Sufimeister von Šāh Murād (reg. 1785-1799/1800)², dessen *šarīʿa*-orientierte Religionspolitik Buchara einerseits zwar wieder zu einem Zentrum islamischer Bildung werden ließ, andererseits aber Schiiten der Verfolgung aussetzte und bestimmte Sufis diskreditierte,³ vor allem jene, die Gottes mit vernehmlicher

¹ Mehreren Kollegen möchte ich meinen herzlichen Dank aussprechen. Michael Kemper (Bochum), zu dessen Projekt *Islamische Bildungsnetzwerke im lokalen und transnationalen Kontext (18.-20. Jahrhundert)* die Studie einen Beitrag darstellt, unterzog den gesamten Text in seinen verschiedenen Versionen einer kritischen Durchsicht. Florian Schwarz (Bochum) und Jürgen Paul (Halle) lasen den Appendix Korrektur, z.T. unter Vergleichung mit den Originaltexten. Florian Schwarz und seine Frau Dildora Rahmonova-Schwarz (Bochum) gaben mir außerdem wertvolle Aufschlüsse über sprachliche Besonderheiten und Bräuche der Bewohner von Buchara. Felix Konrad (Bern) half bei der Literaturbeschaffung und las ebenfalls Korrektur.

² Über das Todesdatum Šāh Murāds und respektive das Datum der Thronbesteigung Amīr Ḥaydars finden sich in den zeitgenössischen Quellen unterschiedliche Angaben. Sie variieren zwischen 1214/1799 und 1216/1801-02: Charles Schefer / [Mir ʿAbdalkarīm], *Histoire de l'Asie Centrale par Mir Abdoul Kerim Boukhary*, Texte persan publié d'après un manuscrit unique, avec une traduction française, Paris 1876, Reprint: Amsterdam 1970, Text S. 66, Übers. S. 151 (im Rağab 1214/Nov.-Dez. 1799); dieses Datum korrespondiert, wie Yuri Bregel jüngst bemerkte, genau mit dem des Hofchronisten Amīr Ḥaydars, Muhammad Šarīf, (Yuri Bregel, *The Administration of Bukhara under the Manghits and some Tashkent Manuscripts = Papers on Inner Asia* No. 34, Bloomington, Indiana 2000, S. 2 Anm. 6); Muhammad Yaʿqub b. Amīr Dāniyāl, *Risāla*, Ms. Sankt Peterburgskiy filial Instituta vostokovedeniya Rossiyskoy Akademii Nauk [fortan: SPFIVRAN], Inv. Nr. C 1934, fols. 9b-10a (im Rağab 1215/Nov.-Dez. 1800); Xumūlī, [Tārīx-i Xumūlī], Ms. *Institut vostokovedeniya Akademii nauk Respubliki Uzbekistan imeni Beruni* [fortan: IVANRUZ], Inv.-Nr. 37/VI, fols. 259a, 260 (im Jahre 1215); Muʿīn, *Dīkr-i taʿdād-i pādīšāhān-i Ūzbak*, Ms. IVANRUZ-I, Inv. Nr. 4468/IV, fol. 152a (im Jahre 1216/1801-02). Da die erste bekannte Münze Amīr Ḥaydars von 1215/1800 datiert (R. Burnaševa, "Moneti Buxarskogo xanstva pri Mangitax [seredina XVIII-načalo XX v.], in: *Ėpigrafika vostoka* 18, Leningrad 1967, S. 123; Bregel, *The Administration*, S. 2 Anm. 6), kann seine Thronbesteigung nur 1214 oder 1215 erfolgt sein.

³ von Kügelgen, "Die Entfaltung der Naqšbandiyya muğaddidiyya im mittleren Transoxanien vom 18. bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts: Ein Stück Detektivarbeit", in: *Muslim Culture in Russia and Central Asia*, vol. II: *Inter-Regional and Inter-Ethnic*

10 1 ARALIK 2001
MADDE YAYIMLAN
SONRA GELEN D
TAN
MAN

s. 219-351

منابع: رضا استادی، «آثار و تالیفات آیه‌الله بروجردی»، حوزه، سال ۸، ش ۱ و ۲ (فروردین - تیر ۱۳۷۰)؛ حسین بروجردی، ترتیب اسانید کتاب الکافی للشیخ الكلینی رحمه‌الله، مشهد ۱۴۱۴/۱۹۹۳؛ جعفر سبحانی، «مصاحبه با آیه‌الله جعفر سبحانی»، حوزه، سال ۸، ش ۱ و ۲ (فروردین - تیر ۱۳۷۰)؛ جواد علوی، «آیه‌الله بروجردی در بروجرد»، همان منبع؛ محمد فاضل لنکرانی، «مصاحبه با آیه‌الله محمدفاضل لنکرانی»، همان؛ خانیبا مشار، فهرست کتابهای چاپی عربی، تهران ۱۳۴۴ ش؛ اسماعیل معزّی ملایری، جامع احادیث الشیعة فی احکام الشریعة، قم ۱۳۷۱-۱۳۸۲ ش؛ محمد واعظزاده خراسانی، زندگی آیت‌الله العظمی بروجردی و مکتب فقهی، اصولی، حدیثی و رجالی وی، تهران ۱۳۷۹ ش؛ همو، «مصاحبه با حجة الاسلام والمسلمین محمد واعظزاده خراسانی»، حوزه، سال ۸، ش ۱ و ۲ (فروردین - تیر ۱۳۷۰).

/ محمدکاظم رحمان ستایش /

الجامع الاحکام القرآن ← تفسیر قرطبی

جامع الاسرار و منبع الانوار، کتابی در عرفان به عربی، تألیف سید رکن‌الدین حیدر بن علی بن حیدر حسینی آملی، عارف و مفسر شیعی قرن هشتم. این اثر را جامع الانوار، مجمع الاسرار و منبع الانوار، نیز نامیده‌اند (← آملی، ۱۳۵۳ ش، ج ۱، ص ۹؛ کتّاله، ج ۴، ص ۹۱؛ آقابزرگ طهرانی، ج ۵، ص ۳۹، ۴۳). سیدحیدر آملی* در دوران کهولت و در نجف تألیف آن را تمام کرد (← آملی، ۱۳۶۸ ش، ص ۵؛ همو، ۱۳۵۳ ش، ج ۱، ص ۵۳۶)؛ بنابراین، به نظر می‌رسد که احتمال نگارش آن در ۷۵۲ (← همو، ۱۳۶۸ ش، مقدمه کورین، ص سی و هفت)، در ۳۲ سالگی مؤلف، اشتباه باشد. سید حیدر جامع الاسرار را پس از رسائلی همچون منتخب التاویل، الأركان، الأمانة، و التنزیه نگاشته است (همان، ص ۳).

مؤلف در مقدمه جامع الاسرار (همانجا) انگیزه تألیف کتاب را درخواست جماعتی از برادران صالح و سالک ذکر کرده است مبنی بر اینکه وی کتاب جامعی مشتمل بر اسرار انبیا و اولیا و به ویژه اسرار توحید و اقسام و توابع و لوازم آن بنویسد و از حقایق، دقایق، نکته‌ها و رموز توحید پرده بردارد و بر اساس قاعده موحدان و محققان اهل‌الله و صوفیان و موافق با اصول و قواعد مذهب شیعه دوازده امامی، اصول و فروع و شعب و شبهات و شکوک و مغالطه‌های آن اسرار را بررسی کند، به نحوی که تنازع صوفیه و شیعه از میان برخیزد و در رفع اختلاف آنان، به کتاب دیگری احتیاج نباشد.

به گفته وی (۱۳۶۸ ش، ص ۶۱۰، ۶۱۲، ۶۱۶)، جامع الاسرار تکرار لفظی و معنایی ندارد و جامع اسرار انبیا و اولیا به حسب

ابتدای هر حدیث نیز نام کتاب و نشانی دقیق حدیث ذکر شده است. نام کتب اربعه، وسائل الشیعه و مستدرک الوسائل (به سبب کثرت نقل از آنها) با رمز، و اسامی دیگر منابع حدیثی، با نام مشهور آنها آمده است. ویژگیهای چاپ مآخذ هم در مقدمه کتاب بیان شده است.

۹) تمامی احادیث منقول از کتب اربعه، از مصادر اصلی خود نقل و مکرراً با نسخ خطی معتبر مقابله شده‌اند (← معزّی ملایری، ج ۱، مقدمه، ص ۱۳-۲۴).

گفته شده است که آیت‌الله بروجردی، که آگاهی از احادیث اهل سنت را در فهم معانی روایات و احادیث شیعی مؤثر می‌دانست، در ابتدا بر این نظر بود که در ذیل هر باب کتاب، روایات اهل سنت هم آورده شود اما بعدها از این کار منصرف شد (بروجردی، مقدمه واعظزاده خراسانی، ص ۴۵؛ واعظزاده خراسانی، ۱۳۷۰ ش، ص ۲۰۸-۲۰۹).

آیت‌الله بروجردی از تألیف کتاب، بسیار خرسند بود و آن را ثمره عمر خویش می‌دانست (← معزّی ملایری، ج ۱، مقدمه محمدحسن بروجردی، ص ۱۱). چاپ کتاب در زمان حیات ایشان آغاز شد و نخستین جلد (شامل ابواب مقدمات و مبحث طهارت) در ۱۳۸۰، چند روز پس از وفات ایشان، در قطع رحلی منتشر گردید (← مشار، ستون ۲۳۹). در ابتدای کتاب، بابی مقدماتی گشوده شده که در بر دارنده برخی مباحث مهم اصولی است، مانند حجیت عقل، حجیت ظاهر قرآن و سنت پیامبر اکرم، و مشروط بودن تکلیف به عقل و بلوغ از دیدگاه احادیث. تألیف مقدمه کتاب را آیت‌الله بروجردی خود آغاز کرد و پس از وفات او، فرزندش سید محمدحسن، آن را تکمیل نمود. جلد دوم کتاب در همان قطع و شامل ابوابی از مباحث نماز در ۱۳۸۵ چاپ شد. چاپ کامل کتاب در قطع وزیری، در ۱۳۹۹ با توصیه و حمایت مالی آیت‌الله خوئی در قم آغاز شد و در ۱۴۱۵ در ۲۶ جلد به پایان رسید. در ابتدای مجلدات کتاب تا جلد بیستم، دستخط تشویق‌آمیز آیت‌الله خوئی دیده می‌شود. چاپ مجلدات پایانی کتاب نیز از حمایت آیات، سیدمحمدرضا گلپایگانی و سیدعلی سیستانی، برخوردار شد.

آخرین چاپ جامع احادیث الشیعه، با اضافات و اصلاحاتی بر چاپ پیشین، در ۱۳۷۱ ش آغاز شد و در ۱۳۸۳ ش در ۳۱ جلد به پایان رسید. مهم‌ترین ویژگیهای این چاپ، بنابر آنچه در مقدمه آن آمده، عبارت است از: افزودن حدود هزار حدیث که در وسائل الشیعه و مستدرک الوسائل نیامده است، ذکر معانی لغات، آوردن تعلیق و توضیح درباره برخی احادیث، تبدیل شماره صفحات منابع حدیثی به چاپهای جدیدتر آنها و تصحیح اشتباهات چاپ اول (درباره کتاب ← واعظزاده خراسانی، ۱۳۷۹ ش، ص ۱۸۲-۱۸۶).

مطلوب، دراسات بلاغية ونقدية، بغداد 1400 هـ / 1980 م... الخ • القط عبد القادر، مفهوم الشعر عند العرب (على نحو ما يتمثل في كتاب الموازنة بين أبي تمام والبحثري)، رسالة دكتوراه، جامعة لندن سنة 1950، وترجمها عبد الحميد القط، القاهرة 1982، دار المعارف بمصر... • دائرة المعارف الإسلامية الكبرى، طهران 1999، 1/ 683.

د. أحمد مطلوب

المجمع العلمي العراقي

د. عبد الله التطاوي

جامعة القاهرة

هـ/ 1950 م • السيوطي، بغية الوعاة، تح. محمد أبو الفضل إبراهيم، القاهرة 1384 هـ/ 1964 م • السيوطي، شرح شواهد المغني، تعليق أحمد ظافر كوجان، دمشق 1386 هـ/ 1966 م • الخطيب التبريزي، ديوان أبي تمام، تح. محمد عبده عزام، القاهرة 1964 م • مطلوب، أحمد، البلاغة عند السكاكي، بغداد 1384 هـ/ 1964 م • أحمد مطلوب، مناهج بلاغية، بيروت 1393 هـ/ 1973 م • أحمد مطلوب، اتجاهات النقد الأدبي في القرن الرابع للهجرة، بيروت 1393 هـ/ 1973 م • أحمد

الأملي، حيدر بن علي

(... هـ / ... م - 787 هـ / 1385 م)

1 - المحيط الأعظم في تفسير القرآن الكريم
2 - نص الفصوص في شرح فصوص الحكم لابن عربي، أو نص النصوص في شرح الفصوص لابن عربي، فرغ من كتابته في بغداد سنة 782، وهو في مجلدين 3 - جامع الأسرار ومنبع الأنوار، في علم التوحيد
4 - تلخيص اصطلاحات الصوفية، أو لب الاصطلاحات الصوفية، جردها من كتاب عبد الرزاق الكاشاني 5 - البحر الخضم في تفسير القرآن الأعظم 6 - الكشكول في بيان ما جرى على آل الرسول 7 - الأركان في فروع شرائع أهل الإيمان 8 - رافعة الخلاف في

حيدر بن علي بن حيدر بن علي العلوي، الحسيني، المازندراني بهاء الدين الطبري القاشي، المعروف بالأملي. من أهل «أمل» ببلاد «طبرستان». نشأ بالحلة واستقر ببغداد.

مفسر، محدث، فقيه شيعي إمامي، صوفي، متكلم [كحالة، معجم المؤلفين، ج 4، ص 91؛ الزركلي، الأعلام، 2/ 290؛ باشا البغدادي، هدية العارفين، ج 5، ص 341].

أرشاد

للأملي عدة مصنفات ومؤلفات، منها:

۷۲۶ق)، وی کتابی به عنوان جامع الاخبار دارد که احادیث گوناگون را از مجموعه‌های حدیث شیعه در آن گرد آورده است؛ (۳) شیخ عبداللطیف (م ۱۰۳۱ق) فرزند علی بن احمد بن ابی جامع حارثی شاگرد شیخ بهائی؛ (۴) شیخ مهدی بن ملا اسدالله لاهیجی معروف به «احسائی». در کتابهای حدیث از کتاب او نقل گفتارهایی دیده می‌شود؛ (۵) آیت الله سید ابو محمد حسن صدرالدین موسوی کاظمی (م ۱۳۵۴ق). نام کتاب او جامع اخبار الغیبه است و احادیث آن درباره غیبت امام زمان (عج) است.

منابع: الذریعة، ۳۳/۵؛ فهرست کتابهای چاپی عربی، ۲۳۹؛ فهرست نسخه‌های خطی در کتابخانه مشهد، ۶۷۷/۲.

محمدحسین روحانی

جامع الاخبار النبویة و الآثار العلویة، کتابی است

نوشته سید محمد فرزند سید حسن عجری مؤیدی از علمای زیدیه معاصرین. این اثر به زبان عربی در چند مجلد است. مؤلف روایات و احادیثی را که از رسول اکرم (ص) و امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) نقل شده است، از کتب اهل البیت (ع) گردآوری نموده سپس احادیث را به ترتیب حروف الفبائی اوائل حدیث تنظیم نموده است. نسخه اصل در کتابخانه مؤلف در یمن موجود است.

شهیدی صالحی

منبع: مؤلفات الزیدیه، ۳۵۶/۱.

Haydar el-Ameli

جامع الاسرار، دو کتاب به این نام تألیف دو دانشمند

ایرانی به شرح ذیل است: (۱) جامع الاسرار و منبع الانوار، کتابی فلسفی و عرفانی و کلامی به زبان عربی، نوشته عارف حکیم و تفسیرنویس بزرگ شیعی ایرانی سید حیدرین علی عبیدلی حسینی آملی، از دانشمندان سده هشتم که پاره‌ای از آثارش تاریخ سالهای ۷۷۷، ۷۸۱ و ۷۸۲ق را دارد. نام کامل کتاب او جامع الاسرار و منبع الانوار است و به گفته خودش رازهای علم توحید و حقایق آن و رازهای پیامبران و یاران خدا را دربر دارد. در مقدمه می‌گوید: چون از نگارش کتابهای التاویل در آیات آفاقی و انفسی خداوند، و الارکان درباره نماز و روزه و زکاة و حج و جهاد، و الامامة برداختم، گروهی از برادران پوینده راه خدا از من خواستند کتابی برای ایشان بنگارم جامع بر بیشتر اسرار الهی و اسرار پیامبران و یاران خدا، به ویژه شامل اسرار یکتاپرستی و اقسام و توابع و لوازم آن و احکامی که بدان تعلق می‌گیرد و در آن خبر دهم از حقایق و دقائق و نکته‌ها و رمزهای آن؛ و اشاره کنم به آن و خلاصه و اصول و فروع آن؛ و بیان دارم شعبه‌ها و شبهات و شکها و مغالطه‌های مربوط به آن؛ مرتب بر فضیلت و تعریف و تقسیم و چگونگی آن؛ و بیاریم آن را به مثالهای محسوس و ملموس و دلایل روشن و مناسب؛ استوار دارم آن را بر آئین یکتاپرستان و پژوهشگران اهل

در پاسخ به درخواست یکی از شنوندگان و شاگردان مجلس مذاکره خود، تألیف کرده است. نخستین روایات آن که با حرف الف آغاز شده چنین است: قال رسول الله (ص): «اطلبوا العلم فی یوم الخمیس فانه میسر». و آخرین حدیث که با حرف یاء شروع شده: قال (ص) «الید العلیاء المعطية و الید السفلی السائلة». نسخه خطی اصل آن در تملک حیدر قلیخان سردار کابلی بوده، که از روی آن چندین نسخه نوشته شده است. گفته شده: مؤلف جامع الاحادیث، دوست و بیست تصنیف داشته که آنها را در قم و ری به رشته تحریر درآورده، ولی فقط چند اثر از او برجای مانده است. یادآوری می‌شود که در بعضی از کتب رجال نام مؤلف جعفر بن علی بن احمد، ذکر شده است. کتاب جامع الاحادیث النبویة در ۱۳۶۹ق ضمن مجموعه‌ای از سوی کتابفروشی اسلامیة در تهران به طریقه شربی در دو قطع رقی منتشر شده است.

منابع: الذریعة، ۳۱/۵؛ الجامع فی الرجال، ۹۳۶۸/۱؛ جامع الرواة،

۱۵۴/۱؛ اعیان الشیعة، ۵۶۳/۱-۵۷۷؛ الفوائد الرضویة، ۵۹.

سید مهدی حائری

جامع الاحكام، کتابی بزرگ در فقه شیعی به زبان عربی،

نوشته سید عبدالرزاق (م ۱۳۳۷ق) فرزند علی حسینی جزایری نجفی معروف به «السید عبدالرزاق الحلوی». آقا بزرگ تهرانی می‌گوید من از این کتاب بیست جلد دیدم که شامل ابواب گوناگون فقهی است: طهارت تا آخر بیان؛ وضو تا پایان غسلها؛ دماء ثلاثه؛ تیمم و اشیاء ناپاک دهگانه؛ مقدمات نماز؛ مکان نماز؛ قرائت نماز تا پایان سلام؛ قواطع نماز و محرّمات آن؛ نماز جماعت و مسافر؛ خلل در نماز؛ زکات؛ خمس؛ روزه؛ مقدمات حج؛ احرام؛ طواف و عمره مفرده؛ شکار و سربریدن جانداران برای خوراک؛ خوردنیها و نوشیدنیها؛ شیردادن بچه؛ نکاح. وی این کتاب را از ۱۳۱۶ تا ۱۳۲۲ق نگاشته است.

محمدحسین روحانی

منبع: الذریعة، ۳۲/۵.

جامع الاخبار، نامی کلی برای رشته‌ای از کتابهای حدیث

شیعه امامی که دانشمندان شیعی گردآوری کرده‌اند. برخی از این دانشمندان بدین گونه‌اند: (۱) علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی معروف به «شیخ صدوق» و «ابن بابویه» (م ۳۲۹ق). گردآورندگان احادیث شیعه برای وی کتابی به نام جامع الاخبار یاد کرده‌اند که از ۱۲۸۷ق تا کنون بارها به چاپ رسیده است. ولی مرحوم آقا بزرگ تهرانی می‌گوید این کتاب یقیناً از شیخ صدوق نیست و شاید از مؤلفی به نام محمد بن محمد است که این کتاب را در حدود ۵۰۸ق گرد آورده است. در فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی نیز مؤلف آن را محمد بن محمد نوشته‌اند؛ (۲) علامه حلی (م

— HAWKING [see BAYZARĀ]

HAWSAM, the earlier Arabic name of the modern town of Rūdisar in eastern Gilān on the coast of the Caspian Sea. It is an Arabisation of the local name, which appears to have been *Khosham* or *Khōsham*. Thus the name is given by al-Muḳaddasī (51, 355, 360) and probably by Abū Dulaf b. Muḥalhil (ed. Minorsky, *Abū-Dulaf Mis'ar b. Muḥalhil's Travels in Iran*, Cairo 1955, 23) as *Kh-sh-m*; by al-Bīrūnī (*al-Kānūn al-Mas'ūdi*, Hyderabad 1954-6, 569) as *Khawsam*; and by Aṣīl al-Dīn Zawzanī (ed. H. L. Rabino, in *JA* (1950), 327, 330) as *Hawsham*. The rendering of the initial *kh* as *h* in Arabic corresponded to the pronunciation of Arabic *hā'* by the Gil as *khā'* and the shift of Persian *shīn* to Arabic *sin* occurred frequently. The identity of al-Muḳaddasī's *Kh-sh-m* with *Hawsam*, rejected by Muḥammad Ḳazwīnī and Minorsky, is ascertained by his reference to it (360) as "the town of the *dā'i*." The itinerary given by him elsewhere (372), which places a *Kh-sh-m* at a two days' trip west of the Saḡīd-rūd, appears to refer to a different town also mentioned by Aṣīl al-Dīn Zawzanī (332).

Hawsam is generally described as the easternmost town of Gilān, located at the border between the Gil and the Daylam, whose territories extended west of it to the coast. It is first mentioned as a residence of the Zaydī *imām* al-Ḥasan al-Uṭrūsh [*q.v.*] al-Nāṣir li'l-Ḥaḳḳ, who was active in the region during the last decade of the 3rd century/903-13 converting the Gil and Daylam to Islam. After the collapse of the Zaydī 'Alid reign in Ṭabaristān in 316/928, it became the chief seat of 'Alid rule in the Caspian region and the centre of scholarship of the Nāṣiriyya, the school of al-Nāṣir in *fiḥh* and theology. It was ruled from ca. 319/931 to 350/961 by Abū 'l-Faḍl Dja'far al-Thā'ir fi 'llāh [see *AL-THĀ'IR FI 'LLĀH*], grandson of a brother of al-Nāṣir and, through his mother, of al-Nāṣir himself. His descendants remained in control of the town during much of the time until and beyond the end of the century, though often in contention with descendants of al-Nāṣir and other 'Alids, which also involved efforts by the Ziyārīds and Buwayhīds to secure their suzerainty over the region. The Thā'irīds, though Zaydīs of the Nāṣiriyya school, ruled as *amīrs* without claiming the Zaydī imāmate. In 353 or 354/964-5, the Zaydī *imām* Abū 'Abd Allāh al-Mahdī li-Dīn Allāh took the town from al-Ḥasan Amīrkā, son of Abū 'l-Faḍl al-Thā'ir, and ruled there, with a short interruption, until his death in 359/970. Ca. 380/990 the *imām* Ahmad b. al-Ḥusayn al-Mu'ayyad bi-'llāh stayed in *Hawsam* for a year, and some time later for another period of over two years. He eventually took his residence in Langā, west of *Hawsam*, leaving that town to the Thā'irīd Kiyā Abū 'l-Faḍl who nominally recognised his imāmate. In the early 5th/11th century, Abū Dja'far al-Hawsamī, the most famous collector and commentator of the works of al-Nāṣir, was active there. Ca. 432/1041-2 the Nāṣirī *'ulamā'* of *Hawsam* set up al-Ḥusayn al-Nāṣir, a descendant of al-Uṭrūsh al-Nāṣir, as *imām*, and he reigned in the town until his death in 472/1079-80. He was buried next to Abū 'Abd Allāh al-Mahdī, and their tombs became a place of pilgrimage for the Caspian Zaydīs. Thereafter, *Hawsam* came under the rule of the *imāms* Abū Riḍā al-Kīsumī (d. after 493/1100) and Abū Ṭālib al-Aḳhīr (502-20/1108-28), though they did not take their permanent residence there. The town evidently declined in the latter part of the 5th/11th century and lost its rank as the chief town of eastern Gilān to Lāhīdījān [*q.v.*]. Around the turn of the century, the Bāwandīd Ispahbad Ḥusām

al-Dawla Shahriyār, after surrendering control of Ṭabaristān to his son Naḍīm al-Dīn Kārin, retired to *Hawsam*, where he built a *khānaḳāh* for himself. He bought much land in the region and ordered the construction of a market and shops. After he fell ill and was brought back to Ṭabaristān by his son, he put a former servant in charge of his property in *Hawsam* (Ibn Isfandiyyār, *Ta'riḳh-i Ṭabaristān*, ed. 'Abbās Iḳbāl, Tehran 1941, ii, 37 f.). The report reflects both the decline of the town and its continued attraction as a religious centre. The general decline continued during the following century. In a letter sent to the Yaman in 607/1210-11, a Zaydī scholar of Lāhīdījān mentioned the deplorable condition of the two shrines of Abū 'Abd Allāh al-Mahdī and al-Ḥusayn al-Nāṣir in *Hawsam*, expressing his hope that the Yamanī *imām* al-Manṣūr 'Abd Allāh b. Ḥamza would restore them. In the early 8th/14th century, *Hawsam* seems to have regained some importance as an administrative centre, for a coin was minted there for the Ilkhān Abū Sa'īd between 733/1332 and 736/1335 if the restoration of the name of the mint proposed by Fraehn, *De Ilchanorum seu Chulaguidarum numis*, in *Mém. Acad. Imp. Sciences St. Pétersbourg*, 6th ser., ii [1834], 530, 548, is correct. Zāhīr al-Dīn Mar'ashī (*Ta'riḳh-i Gilān*, ed. M. Sutūda, Tehran 1347, 143 f.), however, describes the town as having long fallen into ruin when Sayyid Raḍī Kiyā (789-829/1387-1426) of the Amīr Kiyā'ī dynasty of Lāhīdījān ordered its rebuilding and gave it the name Rūdisar. Raḍī Kiyā granted tax exemptions in order to attract people to the town, brought shipbuilders to the harbour, built a congregational mosque in a large square, a market with shops, a bath, palace, stable and hotel. The shrine and cemetery of al-Ḥusayn al-Nāṣir were preserved from the former town, and several royal personages were buried there in the 10th/15th and 11th/16th centuries.

Bibliography: In addition to the references given in the article, see *Hudūd al-'ālam*, 136, 388; Yāḳūt, iv, 996; H. L. Rabino, *Le Guilan*, in *RMĀ*, xxxii (1916-17), 336-9; Muḥammad Ḳazwīnī, notes to edition of *Djuwaynī*, iii, 422-4; S. M. Stern, *The coins of Āmul*, in *NC*, 7th ser., vii (1967), 269-78; W. Madelung, *Abū Ishāq al-Ṣābī on the Alids of Ṭabaristān and Gilān*, in *JNES*, xxvi (1967), 201, 45-51; idem, *The Alid rulers of Ṭabaristān, Daylamān and Gilān*, in *Atti del III Congresso di Studi Arabi e Islamici*, Naples 1967, 488-90; idem, *The minor dynasties of Northern Iran*, in *Cambridge History of Iran*, iv, Cambridge 1975, 219-22; Manuḳīhr Sutūda, *Az Āstārā tā Astarābād*, ii, Tehran 1351, 216-9, 304-8.

(W. MADELUNG)

HAYDAR-I ĀMULĪ, BAHĀ' AL-DĪN ḤAYDAR B. 'ALĪ B. ḤAYDAR AL-'UBAYDĪ (719/1319 or 720/1320 — after 787/1385), early representative of Persian theosophy and commentator on Ibn 'Arabi.

Our knowledge about his life is based on two autobiographical passages written in 777/1375-6 and 782/1380 respectively. He originated from a family of Ḥusaynī *sayyīds* in Āmul, Māzandarān, whose population had been known for its Shī'ī leanings for a long time. During his studies he left his home-town for Astarābād and Iṣṭahān. But in his late twenties he returned and became a confidant, and afterwards a minister of Fakhr al-Dawla Ḥasān b. Shāh Kaykhusraw b. Yazdagird, the last ruler of Ṭabaristān belonging to the Kūnakhwāriyya branch of the Bāwandīd dynasty [*q.v.*]. This period seems to have been rather short, because in 748/1347 he was still in *Khurāsān*, as is attested by a vision which he had

03 SUB 1 1985

Haydar Āmulī

①

املی، بهاءالدین حیدر بن علی بن حیدر علوی حسینی (۷۲۰ - پس از ۷۸۲ ق/ ۱۳۲۰ - ۱۳۸۰ م)، عارف شیعی امامی. پس از تحصیل دانشهای متداول زمان در امل و خراسان و اصفهان به مشاغل دیوانی پرداخت و به خدمت فخرالدوله شاه غازی بن زیار از ملوک رستمدر طبرستان در آمد و از خواص مجلس او گردید و سرانجام به وزارت رسید. در ۳۰ سالگی تحولی در وجودش پدید آمد و بر آن شد که از مناصب دنیوی کناره گیرد و به تزکیه نفس پردازد. وی به قصد زیارت کعبه مال و جاه و ریاست و خویشان و یاران را رها ساخت و خرقه‌ای کهنه پوشید و از امل بیرون آمد و به اصفهان رفت و مدتی در آنجا به تصفیة باطن پرداخت. از میان مشایخ آن شهر به نورالدین طهرانی (طهران: روستایی نزدیک دروازه اصفهان از سوی در دشت) دست ارادت داد و از انقباس او بهره‌مند گردید. سپس آهنگ بغداد کرد تا پس از زیارت عتبات به حج رود، اما به سبب آماده نشدن امکانات سفر و ابتلا به بیماری سخت، این مسافرت به تأخیر افتاد، ولی در اراده‌اش خللی راه نیافت و سرانجام در ۷۵۱ ق/ ۱۳۵۰ م به زیارت خانه خدا نایل شد. پس به شوق دیدار تربت پاک پیامبر (ص) به مدینه رفت و آهنگ ماندن در آن شهر کرد، اما به علت بیماری ناچار به عراق بازگشت و در نجف اشرف به ریاضت و طاعت پرداخت. در عراق با فخرالدین محمد فرزند علامه حلی و مولی نصیرالدین کاشانی و دیگر فقیهان و عالمان امامی معاشر گردید و از شیخ فخرالدین و حسن بن حمزه هاشمی اجازه روایت گرفت (افندی، ۲/ ۲۱۹) و به اشاره فخرالدین رساله رافعة الخلاف فی وجه سکوت امیرالمؤمنین عن الاختلاف را نوشت.

سال درگذشت سیدحیدر به درستی دانسته نیست. همین اندازه معلوم است که وی تا ۷۸۲ ق/ ۱۳۸۰ م، که شرحی مفصل بر فصوص الحکم این عربی نوشته، زنده بوده است. خود می‌گوید: «سپس اشارتی شد به شرح فصوص الحکم و این در وقتی بود که ۳۰ سال مجاور نجف بودم. کتاب را در ۷۸۱ ق آغاز کردم و در ۷۸۲ ق به پایان بردم و در این هنگام ۶۳ سال از عمرم می‌گذشت» (جامع الاسرار، مقدمه، ۱۳). بدین سان، او بایستی پس از این تاریخ درگذشته باشد. املی در نوشته‌های خود می‌کوشد وحدت تصوف و تشیع را ثابت کند، و عقیده دارد که: شیعی و صوفی دو اسمند برای یک معنی.

آثار عمده او عبارت است از: ۱. الأركان فی فروع شرایع اهل الایمان، بحثی است درباره نماز، روزه، زکات، حج و جهاد از دید اصحاب شریعت و ارباب طریقت؛ ۲. اسرار الشریعة و اطوار الطریقة و انوار الحقیقة، این کتاب به کوشش محمد خواجوی در ۱۳۶۳ ش در تهران به چاپ رسیده است؛ ۳. امثلة التوحید و انبیه التجرید، این رساله در برابر لمعات فخرالدین عراقی به فارسی نوشته شده است؛ ۴. البحر الخضم فی تفسیر القرآن الأعظم؛ ۵. تلخیص اصطلاحات الصوفیة که تنقیح رساله اصطلاحات الصوفیة عبدالرزاق کاشانی است؛ ۶. جامع الاسرار و منبع الانوار. تألیف آن در

۷۶۸ ق/ ۱۳۶۷ م به پایان رسیده است. مؤلف در این کتاب کوشیده است تا یکسانی مشرب تصوف و مذهب شیعی امامی را با یکدیگر ثابت کند، چنانکه خود گوید: «این کتاب مبتنی است بر سخنان محققین از اهل الله که صوفیه نامیده می‌شوند و موافق است با مذهب شیعه امامیه و مطابق است با اصول و قواعد هر یک از این دو» (ص ۳). نیز: «از آغاز جوانی بلکه از دوران کودکی تاکنون که ایام پیری است، در تحصیل معارف حقه اجداد طاهرین خود، که همانا امامان معصومند کوشا بوده‌ام، هم به حسب ظاهر که شریعت خاصه امامیه از فرق اسلامی است و هم به حسب باطن که حقیقت ویژه طایفه صوفیه از ارباب توحید است و همواره درصدد پیوند میان آنها و مطابقت یکی با دیگری بوده‌ام و در این کار جز اینکه مذهب آباء و اجداد طاهرین خود را از حیث ظاهر و باطن مساعدت کنم، نیت دیگری نداشته‌ام. اکثر صوفیه از روی نادانی تصور می‌کنند که ائمه معصومین از فضیلت عرفان عاری بوده‌اند و شیعه نیز می‌پندارند که فضایل ائمه منحصر بوده است به همین علومی که میان آنها متداول است». (صص ۵، ۹). جامع الاسرار مشتمل است بر ۳ اصل و هر اصل مشتمل بر ۴ قاعده. اصل اول، توحید و تعریف و تقسیم و کیفیت آن؛ اصل دوم، در استشهاد به کلام الهی و سخن انبیا و اولیا و مشایخ درباره توحید؛ اصل سوم، مشتمل بر اسرار ارباب شریعت و طریقت و حقیقت در توحید و مباحث مربوط به آن. این کتاب به کوشش هانری کربن و عثمان یحیی به سال ۱۳۴۷ ش در تهران چاپ شده است؛ ۷. جامع الحقایق که رساله‌ای است به فارسی؛ ۸. الاسماء الالهیه و تعیین مظاهرها من الاشیخاص الانسانیة که رساله‌ای است در تعیین مظاهر اسماء الهی در میان انسانها از آدم تا خاتم؛ ۹. الامانة الالهیه فی تعیین الخلافة الربانیة؛ ۱۰. التنبیه فی التزیه؛ ۱۱. التوحید؛ ۱۲. الجداول الموسومة بمدارج السالکین فی مراتب العارفين، این رساله مشتمل است بر ۱۰۰ مقام از اصول مقامات و ۱۰۰۰ مرتبه از فروع مراتب و همانند کتاب منازل السائرین عبدالله انصاری است؛ ۱۳. الحجب و خلاصة الكتب، در تحقیق آیه شریفه «ثُمَّ فِي سُلَيْمَةَ دَرَعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا» و حدیث نبوی «إِنَّ لِلَّهِ سَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ وَظُلْمَةٍ». است؛ ۱۴. رافعة الخلاف عن وجه سکوت امیرالمؤمنین عن الاختلاف؛ ۱۵. العقل و النفس؛ ۱۶. العلم و تحقیقه، در بیان موضوع علم متکلمان و حکیمان و صوفیان و مسائل و محمولات و مبادی هر یک؛ ۱۷. الفقر و تحقیق الفخر، درباره تطبیق احادیث وارده در باب فقر با یکدیگر؛ ۱۸. کنز الکنوز و کشف الرموز. ۱۹. المعاد فی رجوع العباد، درباره معاد و قیامت صغری و کبری، توضیح اینکه قیامتها به ۱۲ قیامت صوری و معنوی تقسیم می‌شوند؛ ۲۰. منتخب التأویل فی بیان کتاب الله و حروفه و کلماته و آیاته، این رساله تلخیص کتاب بحر الخضم فی تفسیر القرآن الاعظم است؛ ۲۱. رسالة النفس فی معرفة الرب؛ ۲۲. الوجود فی معرفة المعبود، این رساله شامل یک مقدمه و سه رکن است: مقدمه، در بیان شریعت و طریقت و حقیقت. رکن اول، در وجود و اطلاق و بداهت آن. رکن دوم،

ĀMOLĪ, SAYYED BAHĀ²-AL-DĪN ḤAYDAR B. ʿALĪ B. ḤAYDAR AL-ʿOBAYDĪ AL-ḤOSAYNĪ, early representative of Imamite theosophy (b. 720/1320, or perhaps 719/1319). He studied first in his home town of Āmol, then in Astarābād and Isfahan. Returning to Āmol in his late twenties, he was made a confidant, then a minister, of Faḡr-al-dawla Ḥasan b. Keyḡosrow b. Yazdegerd (734-50/1333-34 to 1349), the last ruler of the Kīnkʿārīya branch of the Bavandid dynasty. The year of Faḡr-al-dawla's assassination coincided with Āmolī's conversion to the Sufi way in the wake of a religious crisis. He abandoned his brilliant career, wore a *kerqa*, and set out on a journey to the Shiʿite shrines, then to Jerusalem, Mecca, and Medina. He was forced to leave Medina due to ill health, and appears to have spent the rest of his life in Iraq. In Baghdad he studied with Naṣīr-al-dīn Kāšānī Ḥellī (d. 755/1354) and with Faḡr-al-moḥaqqeqīn Moḥammad b. Ḥasan b. Moṭahhar Ḥellī (d. 771/1370), son of the famous ʿAllāma, from whom he obtained an *efāza*. He then settled in Najaf, where he lived for over thirty years. The last notice of him dates from 787/1385, when he completed his *Resālat al-ʿolūm al-ʿāliya*.

Āmolī was a prolific writer. Of some forty works whose titles are known (see the Arabic [pp. 19-35] and French [pp. 37-57] introductions by O. Yahya and H. Corbin respectively, in Sayyed Haydar Amoli, *La philosophie shi'ite*, Tehran and Paris, 1969), only seven are at present known to have survived. These are (in chronological order): (1) *Asrār al-ṣarīʿa wa aṭwār al-ṭarīqa wa anwār al-ḥaqīqa* (ed. M. Kājavī, Tehran, 1362 S./1983). Mentioned twice in *Jāmeʿ al-asrār*, this work discusses each of the five principles of religion (divine unity, prophecy, eschatology, imamate, and justice) and the five pillars (prayer, fasting, *zakāt*, *ḥajj*, and *jehād*) from the points of view of people of the *ṣarīʿa*, the *ṭarīqa*, and the *ḥaqīqa*. (2) *Jāmeʿ al-asrār wa manbaʿ al-anwār* (ed. O. Yahya and H. Corbin, in *La philosophie shi'ite*, pp. 2-617). This work, completed about 752/1351, is divided into three books (each called *aṣṭ*), every book consisting of four large chapters (*qāʿeda*). It has become the best-known of Āmolī's writings, thanks to studies by Corbin (in *Eranos-Jahrbuch* 30, 1961, pp. 90ff.; 32, 1963, pp. 80ff.; *La philosophie shi'ite*, pp. 58ff., and elsewhere) and P. Antes (*Zur Theologie der Schiʿa. Eine Untersuchung des Gāmiʿ al-asrār ...*, Freiburg, 1971). (3) *al-Masāʾel al-āmoliya* (or *al-ḥaydariya*), consisting of questions on theological and juridical matters addressed by Āmolī in 759/1358 to his teacher Faḡr-al-moḥaqqeqīn; an autograph is preserved (Tehran, University Central Library, 1022). (4) *Resālat naqd al-noḡūd fī maʿrefat al-wofūd* (ed. O. Yahya and H. Corbin, in *La philosophie shi'ite*, pp. 620-710). This work, completed in Najaf in 768/1367, is a summary of

TSU

II ✓
I ✓
III ✓
v. 787/1385 'when' 'sent'

Elr. F. c (S. 9), s. 983-985, 1985
(LONDON)

Ayanur-dia, VI 221-273
ED. suppl. 363-65

HAYDAR el-ĀMOLĪ, ~~1985~~
Bahāddar al-Ḥaydar b. ʿAlī b.
Ḥaydar al-ʿObaydī al-Ḥosaynī

— HAWKING [see BAYZARA]

HAWSAM, the earlier Arabic name of the modern town of Rūdisar in eastern Gilān on the coast of the Caspian Sea. It is an Arabisation of the local name, which appears to have been *Khosham* or *Khōsham*. Thus the name is given by al-Muqaddasī (51, 355, 360) and probably by Abū Dulaf b. Muhalhil (ed. Minorsky, *Abū-Dulaf Mis'ar b. Muhalhil's Travels in Iran*, Cairo 1955, 23) as *Kh-sh-m*; by al-Bīrūnī (*al-Kānūn al-Mas'ūdī*, Hyderabad 1954-6, 569) as *Khawsam*; and by Aṣīl al-Dīn Zawzanī (ed. H. L. Rabino, in *JA* (1950), 327, 330) as *Hawsham*. The rendering of the initial *kh* as *h* in Arabic corresponded to the pronunciation of Arabic *hā'* by the Gil as *khā'* and the shift of Persian *shin* to Arabic *sin* occurred frequently. The identity of al-Muqaddasī's *Kh-sh-m* with *Hawsam*, rejected by Muḥammad Ḳazwīnī and Minorsky, is ascertained by his reference to it (360) as "the town of the *dā'i*." The itinerary given by him elsewhere (372), which places a *Kh-sh-m* at a two days' trip west of the Safīd-rūd, appears to refer to a different town also mentioned by Aṣīl al-Dīn Zawzanī (332).

Hawsam is generally described as the easternmost town of Gilān, located at the border between the Gil and the Daylam, whose territories extended west of it to the coast. It is first mentioned as a residence of the Zaydī *imām* al-Ḥasan al-Uṭrūsh [*q.v.*] al-Nāṣir li'l-Ḥaḳḳ, who was active in the region during the last decade of the 3rd century/903-13 converting the Gil and Daylam to Islam. After the collapse of the Zaydī 'Alid reign in Ṭabaristān in 316/928, it became the chief seat of 'Alid rule in the Caspian region and the centre of scholarship of the Nāṣiriyya, the school of al-Nāṣir in *fiqh* and theology. It was ruled from ca. 319/931 to 350/961 by Abu 'l-Faḍl Dja'far al-Thā'ir fi'llāh [see *AL-THĀ'IR FI'LLĀH*], grandson of a brother of al-Nāṣir and, through his mother, of al-Nāṣir himself. His descendants remained in control of the town during much of the time until and beyond the end of the century, though often in contention with descendants of al-Nāṣir and other 'Alids, which also involved efforts by the Ziyārids and Buwayhids to secure their suzerainty over the region. The Thā'irids, though Zaydīs of the Nāṣiriyya school, ruled as *amīrs* without claiming the Zaydī imāmate. In 353 or 354/964-5, the Zaydī *imām* Abū 'Abd Allāh al-Mahdī li-Dīn Allāh took the town from al-Ḥasan Amīrkā, son of Abu 'l-Faḍl al-Thā'ir, and ruled there, with a short interruption, until his death in 359/970. Ca. 380/990 the *imām* Aḥmad b. al-Ḥusayn al-Mu'ayyad bi'llāh stayed in *Hawsam* for a year, and some time later for another period of over two years. He eventually took his residence in Langā, west of *Hawsam*, leaving that town to the Thā'irid Kiyā Abu 'l-Faḍl who nominally recognised his imāmate. In the early 5th/11th century, Abū Dja'far al-Hawsamī, the most famous collector and commentator of the works of al-Nāṣir, was active there. Ca. 432/1041-2 the Nāṣirī *'ulamā'* of *Hawsam* set up al-Ḥusayn al-Nāṣir, a descendant of al-Uṭrūsh al-Nāṣir, as *imām*, and he reigned in the town until his death in 472/1079-80. He was buried next to Abū 'Abd Allāh al-Mahdī, and their tombs became a place of pilgrimage for the Caspian Zaydīs. Thereafter, *Hawsam* came under the rule of the *imāms* Abū Riḍā al-Kisumī (d. after 493/1100) and Abū Tālib al-Aḳhīr (502-20/1108-28), though they did not take their permanent residence there. The town evidently declined in the latter part of the 5th/11th century and lost its rank as the chief town of eastern Gilān to Lāhīdjān [*q.v.*]. Around the turn of the century, the Bāwandid Ispahbad Ḥusām

al-Dawla *Shahriyār*, after surrendering control of Ṭabaristān to his son Nāḍim al-Dīn Ḳārin, retired to *Hawsam*, where he built a *khānakāh* for himself. He bought much land in the region and ordered the construction of a market and shops. After he fell ill and was brought back to Ṭabaristān by his son, he put a former servant in charge of his property in *Hawsam* (Ibn Isfandiyār, *Ta'riḳh-i Ṭabaristān*, ed. 'Abbās Iḳbāl, Tehran 1941, ii, 37 f.). The report reflects both the decline of the town and its continued attraction as a religious centre. The general decline continued during the following century. In a letter sent to the Yaman in 607/1210-11, a Zaydī scholar of Lāhīdjān mentioned the deplorable condition of the two shrines of Abū 'Abd Allāh al-Mahdī and al-Ḥusayn al-Nāṣir in *Hawsam*, expressing his hope that the Yamanī *imām* al-Manṣūr 'Abd Allāh b. Ḥamza would restore them. In the early 8th/14th century, *Hawsam* seems to have regained some importance as an administrative centre, for a coin was minted there for the Ilkhān Abū Sa'īd between 733/1332 and 736/1335 if the restoration of the name of the mint proposed by Fraehn, *De Ilchanorum seu Chulaguidarum numis*, in *Mém. Acad. Imp. Sciences St. Pétersbourg*, 6th ser., ii [1834], 530, 548, is correct. Zahr al-Dīn Mar'ashī (*Ta'riḳh-i Gilān*, ed. M. Sutūda, Tehran 1347, 143 f.), however, describes the town as having long fallen into ruin when Sayyid Raḍī Kiyā (789-829/1387-1426) of the Amīr Kiyā'ī dynasty of Lāhīdjān ordered its rebuilding and gave it the name Rūdisar. Raḍī Kiyā granted tax exemptions in order to attract people to the town, brought shipbuilders to the harbour, built a congregational mosque in a large square, a market with shops, a bath, palace, stable and hotel. The shrine and cemetery of al-Ḥusayn al-Nāṣir were preserved from the former town, and several royal personages were buried there in the 10th/15th and 11th/16th centuries.

Bibliography: In addition to the references given in the article, see *Hudūd al-'ālam*, 136, 388; Yāḳūt, iv, 996; H. L. Rabino, *Le Guilan*, in *RMM*, xxxii (1916-17), 336-9; Muḥammad Ḳazwīnī, notes to edition of Djuwaynī, iii, 422-4; S. M. Stern, *The coins of Āmul*, in *NC*, 7th ser., vii (1967), 269-78; W. Madelung, *Abū Ishāq al-Ṣābī on the Alids of Ṭabaristān and Gilān*, in *JNES*, xxvi (1967), 20f., 45-51; idem, *The Alid rulers of Ṭabaristān, Daylamān and Gilān*, in *Atti del III Congresso di Studi Arabi e Islamici*, Naples 1967, 488-90; idem, *The minor dynasties of Northern Iran*, in *Cambridge History of Iran*, iv, Cambridge 1975, 219-22; Manu'īhr Sutūda, *Az Āstārā tā Astarābād*, ii, Tehran 1351, 216-9, 304-8.

(W. MADELUNG)

HAYDAR-I ĀMULĪ, BAḤĀ' AL-DĪN HAYDAR B. 'ALĪ B. HAYDAR AL-'UBAYDĪ (719/1319 or 720/1320 — after 787/1385), early representative of Persian theosophy and commentator on Ibn 'Arabī.

Our knowledge about his life is based on two autobiographical passages written in 777/1375-6 and 782/1380 respectively. He originated from a family of Ḥusaynī *sayyids* in Āmul, Māzandarān, whose population had been known for its *Shī'ī* leanings for a long time. During his studies he left his home-town for Astarābād and Isfahān. But in his late twenties he returned and became a confidant, and afterwards a minister of Fakhr al-Dawla Ḥasān b. Shāh Kaykhusraw b. Yazdagird, the last ruler of Ṭabaristān belonging to the *Kinakhwāriyya* branch of the Bāwandid dynasty [*q.v.*]. This period seems to have been rather short, because in 748/1347 he was still in *Khurāsān*, as is attested by a vision which he had

03 SUBAT 1995

Haydar Amuli

Āmulī, Sayyid Haydar

- 1053- Āmulī, Sayyid Haydar, *Jāmi' al-asrār*, ed. by H. Corbin and O. Yahya as *La philosophie shi'ite*, Tehran-Paris, 1969.
- 1054- Corbin, H., "Sayyid Haydar Amoli (VIII siècle) théologien shi'ite du soufisme", *Mélanges H. Massé*, 1963: 72-101.

Āmilī, ^ʿHaydar b. ^ʿAlī b. ^ʿHaydar ^ʿel-Alevī ^ʿel-
^ʿḤuseynī. (v. Takriban 787/1385)

MLF, IV, 91.

Ce volume est publié
par l'Institut Français de Recherche en Iran avec le concours de la
Direction Générale de la Coopération Internationale et du Développement
du Ministère des Affaires Etrangères,
Sous-Direction de l'Archéologie et des Sciences Sociales (Paris).

ISBN 2-909961-36-2

© 2005 INSTITUT FRANÇAIS DE RECHERCHE EN IRAN
PRESSES UNIVERSITAIRES D'IRAN

Dépôt légal : 2005
Composition et réalisation : IFRI et PUI, Téhéran
Imprimé en Iran

23 KASIM 2008

BUKLEDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

P

Diffusion

PEETERS, B.P. 41, 3000 Louvain, BELGIQUE

SOMMAIRE

- AVERTISSEMENT..... VII
- AVANT-PROPOS..... IX
- INTRODUCTION..... XI
- BIBLIOGRAPHIE DES ŒUVRES DE H. LANDOLT..... XV

PREMIERE PARTIE
PHILOSOPHIE

- Kh^wāja Naṣīr al-dīn al-Ṭūsī (597/1201-672/1274), Ismā‘īlism,
and *Ishrāqī* Philosophy..... 3
- Ghazālī and “Religionwissenschaft”. Some Notes on the
Mishkāt al-Anwār for Professor Charles J. Adams..... 25
- Suhrawardī’s “Tales of Initiation” 83
- Suhrawardī between Philosophy, Sufism and Ismailism:
A Re-appraisal 107
- ‘Azīz-i Nasafī and The Essence-Existence Debate..... 119
- Le paradoxe de la “face de Dieu” : ‘Azīz-e Nasafī (VIIe/XIIIe siècle)
et le “monisme ésotérique” de l’Islam..... 127

DEUXIEME PARTIE
SOUFISME

- Mystique iranienne : Suhrawardī *Shaykh al-Ishrāq* et
‘Ayn al-Quzāt-i Hamadānī..... 157

- Necmeddin-i Razi
 - Israkuyye
 - Suhrawardi el-Makhtul
 - Ayn Nese fi
 - Haydar el-Amidi
 - Ala'ud-din-i Simnani
 - Hasane Ayeullahi

IFRICIA LIBRARY ISTANBUL
Reg. No: 50855
Class. No: 297.4 LAR